

Anniina Matilainen

ON VAHVISTETTAVA VAI PITÄÄ VAHVISTAA?

Nesessiiviset predikaatit kahden puolueen yleis- ja selkokielisissä vuoden 2023 eduskuntavaaliohjelmassa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Joulukuu 2023

TIIVISTELMÄ

Anniina Matilainen: On vahvistettava vai pitää vahvistaa? Nesessiiviset predikaatit kahden puolueen yleis- ja selkokielisissä vuoden 2023 eduskuntavaaliohjelmissa

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kielen opintosuunta

Joulukuu 2023

Kandidaatintutkielma käsittelee nesessiivisiä predikaatteja yleis- ja selkokielisissä eduskuntavaaliohjelmissa. Tavoitteena on ohjelmia vertailemalla selvittää, milloin selkokieliset ohjelmat käyttävät nesessiivisiä predikaatteja yleiskielisistä ohjelmista poikkeavasti. Predikaatin käyttö selkokielisessä ohjelmassa ei aina edellytä sitä, että se löytyy yleiskielisestä ohjelmasta. Toisaalta myös se on valinta, ettei yleiskielisessä tekstissä oleva nesessiivinen predikaatti ole selkokielisessä tekstissä. Tämän ohella tarkastelen nesessiivisten predikaattien synnyttämää velvoittavuutta. Velvoittavuus vaikuttaa siihen, kuinka tärkeänä tavoitteen toteutumista voi puolueelle pitää.

Selkokieli on suomen kielen muoto, jossa sisältö, sanasto ja rakenteet ovat luettavammat ja ymmärrettävämmät kuin yleiskielessä. Selkokielellä tuotettujen tekstien määrä on laaja, mutta poliittisia ohjelmia on selkokielisinä varsin niukasti, eikä tutkimusta selkokielisistä ohjelmista ole vielä tehty. Tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimivat selkokielen mittari ja muut selkokielestä annetut ohjeistukset. Nesessiivisillä predikaateilla tarkoitan tutkielmassa nesessiiviverbejä, nesessiivistä verbiliittoa sekä verbin ja nominin liittoa.

Aineisto muodostuu neljästä vuoden 2023 eduskuntavaaliohjelmasta: Suomen ruotsalaisen kansapuolueen yleis- ja selkokielisestä ohjelmasta sekä Varsinais-Suomen vihreiden yleis- ja selkokielisestä ohjelmasta. Aineistot tutkielmaan valikoituivat niiden saaman selkotunnuksen perusteella. Vertailu tapahtuu yleiskielisen ohjelman ja sen selkokielisestä vastineen kesken.

Tutkielmassa selvisi, että yleiskielisille ohjelmille tyypillisiä ovat nesessiiviverbi tulla ja passiivin VA-partisiipin sisältävä verbiliitto. Selkokielisistä ohjelmista molemmat käyttävät vastaavissa kohdissa nesessiiviverbiä täytyä, ja toinen hyödyntää tällöin myös nesessiiviverbiä pitää. Verbit ovat selkolukijalle yksiselitteisiä. Näistä kahdesta erityisesti pitää-verbiä käytetään myös silloin, kun yleiskieliset ohjelmat eivät sisällä nesessiivisyyttä. Selkokieliset ohjelmat jättävät joskus velvoittavuuden pois, jottei niissä olisi verbiliittoa. Huomiota tulisi ymmärrettävyyden ohella kiinnittää siihen, miten predikaattien merkityksessä päästäisiin samaan lopputulokseen. Nesessiivisen predikaatin ja muun predikaatin välillä on merkittävä ero, ja selkokielisten ohjelmien tapa jakaa yleiskielisen ohjelman virke useammaksi aiheuttaa välillä kahdesta tavoitteesta toisen korostumisen. Puolestaan yleiskielisissä ohjelmissa usein esiintyvät tulla ja verbiliitto sijoittuvat melko lähelle täytyä- ja pitää-verbejä.

Jatkossa tutkimusta olisi hyvä ulottaa enemmän nesessiivirakenteen subjektiin. Selkokielisten vaaliohjelmien lähes kaikissa kohdissa subjekti on joko genetiivissä tai sitä ei ole lainkaan. Lisäksi tarvitaan käyttäjälähtöistä tutkimusta siitä, mitkä nesessiivipredikaatit ovat vaaliohjelmissa selkolukijoille toimivimpia ja miten niiden velvoittavuus mahdollisesti vaihtelee lukijoiden kesken.

Avainsanat: selkokieli, nesessiivinen predikaatti, nesessiivirakenne, deonttinen modaalisuus, vaaliohjelmat

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	2
2 Teoriatausta ja käsitteet	3
2.1 Selkokieli	3
2.1.1 Selkokielen historiaa	5
2.1.2 Selkokielen ohjeistus	7
2.2 Modalisuus	9
2.2.1 Nesessiivinen predikaatti	10
2.2.2 Nesessiivinen predikaatti selkokielessä	11
2.3 Vaaliohjelma tekstilajina	12
3 Aineisto ja menetelmä	14
4 Analyysi	16
4.1 Yleiskuva aineistosta	16
4.2 Yleis- ja selkokielisessä vaaliohjelmassa nesessiivinen predikaatti	17
4.3 Yleis- tai selkokielisessä vaaliohjelmassa nesessiivinen predikaatti	20
4.4 Yleis- tai selkokielisessä vaaliohjelmassa useampi virke	25
5 Päätelmät	30
Lähteet	33
Aineistolähteet	33
Kirjallisuuslähteet	33

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Tieto- ja tekstiyhteiskunnassa kielellisen osuus kasvaa lakkaamatta. Kun tekstimaailma laajenee, ihmillisen toiminnan hahmottamisessa korostuu tekstilajien eli genrejen rooli. Yhteiskunnassa eläminen vaatii genretietoisuutta, jonka avulla kyetään toimimaan kielellisesti kunkin tilanteen vaatimalla tavalla sekä luomaan erilaisiin tarpeisiin sopivia tekstejä. Tekstilajien tunnistamisessa auttavat niiden ulkoinen olemus, niille ominainen tilanne, fyysiset puitteet, kielelliset piirteet sekä sosioretoriset päämäärät. (Heikkinen & Voutilainen 2012: 17–18.) Tämä yhteiskunnan muutos koskee yhtä lailla selkokieltä tarvitsevaa lukijaa, ja tähän selkokieli on osaltaan vastannut.

Jotta selkokielen käyttäjä pystyy lukemaan erilaisia tekstejä, yleiskieliset tekstit tarvitsee ensin mukauttaa selkokielelle. Teksti voidaan tuottaa myös ilman yleiskielistä lähtötekstiä. Kun kyseessä on mukautus, selkokielineen versio on kutakuinkin yhdenmukainen lähtötekstin tekstilajin kanssa. (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 36.) Selkokielellä julkaistaankin muun muassa uutisia ja oppaita. Vaikka selkokieltä kielimuotona on toistaiseksi tutkittu varsin vähän (Uotila 2019: 307), eritoten opinnäytteissä selkokielen ilmeneminen esimerkiksi edellä mainituissa tekstilajeissa on ollut mielenkiinnon kohteena. Tutkielmani pyrkii osaltaan täydentämään tätä opinnäytetöiden joukkoa, sillä selkokielistä vaaliohjelmia ei ole aiemmin tutkittu. Koska selkokielen ohjeistuksissa huomioidaan nykyään tekstilaji (ks. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015), on hyödyllistä kartoittaa, mikä on juuri selkokielistä vaaliohjelmille tyypillistä.

Kiinnostuin selkokielistä vaaliohjelmista myös siksi, että eri poliittisten ohjelmien tuottaminen selkokielelle ei ole vielä yleistä. Kristillisdemokraattien vuonna 2005 julkaisema *Vammaispoliittinen ohjelma selkokielellä* oli lajissaan harvinaisuus. Jotkut puolueista ovat taas viime vuosina julkaisseet vaalien alla omat selkokielistä ohjelmansa. Esimerkiksi kuntavaaleissa 2021 ohjelmia oli yhteensä kuusi, kolmelta eri puolueelta. Määrä on kuitenkin verrattain pieni, kun Suomen kuntien lukumäärän ottaa huomioon. Aluevaaleissa ohjelmia oli puolestaan kaksi. On arvioitu, että selkokielen kohderyhmään lukeutuu 650 000–750 000 henkilöä (Juusola 2019: 3). Toisin sanoen näin moni henkilö ei ymmärrä puolueista suurimman osan tavoitteita. Selkokieltä käyttävillä kuitenkin on yhtäläinen oikeus saada tietoa – tekstien ja tekstilajien rikkaus kuuluu myös heille.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani tarkastelee nesessiivisten predikaattien ilmenemistä kahden puolueen yleis- ja selkokie-
lisissä vuoden 2023 eduskuntavaaliohjelmissa. Tarkastelen ohjelmien toisiaan vastaavia kohtia sel-
vittääkseni, miten predikaatit eroavat toisistaan ja miten tehdyt valinnat vaikuttavat siihen, millaisena
puolueen tavoite näyttäytyy. Kiinnitän huomiota myös kohtiin, joissa vain toisessa ohjelmassa on
nesessiivinen predikaatti. Tutkin ainoastaan ohjelmaa tekstinä, enkä ota kantaa siihen, mitä ohjel-
masta seuraa politiikassa. Läpi tutkielman kulkee mukana ajatus siitä, kuinka ymmärrettäviä kohdat
ovat. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Millaiset nesessiiviset predikaatit ovat yleis- ja selkokieleille ohjelmille ominaisimpia?
- 2) Miten nesessiivistä predikaattia käytetään, kun se on vain yleis- tai selkokieleisen ohjelman
kohdassa?
- 3) Millä tavoin velvoittavuuden aste muuttuu, kun käyttö on erilaista?

Tutkielman toisessa luvussa selvennän tutkielmani teoriataustaa ja keskeisiä käsitteitä: määrittelen
selkokielen, kuvaan selkokielen historiaa ja esitän selkokielen periaatteita selkokielen mittarin avulla.
Lisäksi määrittelen nesessiiviset predikaatit sekä sijoitan ne selkokieleeseen. Sivuan myös vaaliohjelmaa
tekstilajina. Tämän jälkeen kolmannessa luvussa kuvaan aineistoa ja menetelmää. Neljännessä lu-
vussa analysoin aineistoa jaottelemalla sen pareihin, joissa molemmissa on nesessiivinen predikaatti,
pareihin, joissa jommassakummassa on nesessiivinen predikaatti, sekä pareihin, joista toisessa on
useampi virke. Viidennessä luvussa kokoan tulokset päätelmiksi ja esitän jatkotutkimusehdotuksia.

2 TEORIATAUSTA JA KÄSITTEET

2.1 Selkokieli

Selkokieli on suomen kielen muoto, jonka sisältö, sanasto ja rakenteet ovat yleiskieltä helpommat lukea ja ymmärtää. Se on tarkoitettu ihmisille, joille yleiskielinen teksti on vaikeaa. (Selkokeskus 2021.) Selkokielellä ei kielimuotona ole vain sille omaa kielioppia. Näin ollen sen pohjana on suomen kielen kielioppi, jonka sisällöistä osa on jätetty pois (Leskelä 2019b: 93, 95). Esimerkiksi harvinaiset modukset eivät kuulu selkotekstiin. Leskelän (2019b: 3, 95) mukaan selkokieli eroaa suomesta myös siinä, että se on tarkoin muodostettu nykyisenlaisekseen eikä sen oppimista juuri tapahdu ilman tietoista harjoittelua. Suomen kielen taitoinen henkilö ei siis osaa automaattisesti tuottaa selkokielistä tekstiä.

Selkokieltä lähelle tulee selkeän yleiskielen käsite. Selkeässä yleiskielessä noudatetaan pääosin yhtäläisiä periaatteita selkokielen kanssa, mutta periaatteita ei ole viety selkokieleen asti (Leskelän 2019b: 95). Selkeä yleiskieli ei riitä selkokielen käyttäjille, vaikka siinä painottuvat selkeys, ymmärrettävyys ja luettavuus (Virtanen 2015: 16; Kulkki-Nieminen 2002: 35). Toki samaan aikaan selkeän yleiskielen kehittämisestä ja käytöstä hyötyy moni. Yksi selkeimmistä yleis- ja selkokielen eroavaisuuksista onkin, että yleiskieli on hyvin suurelle lukijajoukolle, joka edustaa ”keskimääräisiä suomalaisia lukijoita” (Leskelä 2019b: 94). Selkokielessä ilmenee puolestaan kohderyhmäajattelu (Uotila 2019: 308).

Selkokielen kohderyhmä yleisesti voidaan jaotella kolmeen pienempään ryhmään: heihin, joilla kielelliset taidot ovat koko elämän ajan poikkeavia, heihin, joiden kielelliset taidot ovat heikenneet myöhemmin ja heihin, joiden kielelliset taidot oletettavasti paranevat (Leskelä & Lindholm 2012: 8–10). Jotkut selkokieltä käyttävät voivat lukea ainoastaan selkokieltä, kun taas joillekin selkokieli on yksi tapa kommunikointiin. Kun ihmisellä on synnynnäinen ja pysyvä selkokielen tarve, hänen tarpeensa on yleensä huomattu viimeistään koulussa. (Leskelä 2019b: 97.) Toisaalta vaikka diagnoosin saisi myöhemmin, tarve on aina ollut olemassa. Leskelä (2019b: 98–99) tarkentaa, että tähän ryhmään kuuluu muun muassa henkilöitä, joilla on kehitysvamma, kielellinen erityisvaikeus tai ADHD tai jotka ovat autismikirjolla.

Kahden muun ryhmän henkilöt eivät tarvitse tai ole tarvinneet selkokieltä aina. Henkilön, jonka selkokielen tarve on tullut vasta elinaikana, aiemmat normaalit kielelliset taidot ovat alentuneet. Suurimmalla osalla muistisairaista henkilöistä sairaus etenee, kun taas afaatikoilla kielelliset taidot voivat muuttua odottamatta. (Leskelä 2019b: 100–101.) Väliaikaisilla selkokielen tarvitsijoilla tarve

selkokielelle pidemmäksi aikaa on vähäisin. Usealle heistä, kuten maahanmuuttajille ja viittomakielisille, suomi edustaa toista tai vierasta kieltä, mutta myös esimerkiksi suomea äidinkielenään käyttävälle mielenterveyskuntoutujille ja lukemaan tottumattomille lapsille saattaa olla etua selkokielestä (Leskelä 2019b: 101–102). Selkokieltä tarvitseva voi kuitenkin kuulua useaan ryhmään, eivätkä kaikki ryhmän jäsenet ole selkokielen käyttäjiä (Virtanen 2015: 37).

Syyt selkokielen takana ovat säilyneet pääasiassa samanlaisina, mutta arvio tarvitsijoiden määrästä on noussut merkittävästi (Uotila 2019: 310). Viimeisin selkokielen tarvearvio on vuodelta 2019. Sen mukaan selkokielestä hyötyvien määrä on 650 000–750 000 henkilöä, mikä on 11–14 prosenttia koko väestöstä – vielä vuonna 2014 arvioitu määrä oli 100 000 henkilöä vähemmän (Juusola 2019: 3). Juusola (2019: 3) tuo esiin, että lukuihin syynä ovat maahanmuuttajien lisääntynyt määrä, nuorten ja työikäisten alle 65-vuotiaiden heikko lukutaito sekä yli 65-vuotiaiden noussut määrä, mikä tarkoittaa esimerkiksi enenevää määrää muistisairauksia.

Kolmen pääryhmän sisällä olevat kohderyhmät on tärkeä eritellä, mutta ne eivät erikseen huomioituina ole hyvä lähtökohta selkokielen vaikeustasoille. Kohderyhmien sisällä on paljon variaatiota, ja kielenoppijat liikkuvat tasolta toiselle (Leskelä 2019b: 161–162), eikä täten olisi järkevää, että esimerkiksi kehitysvammaisille tuotettaisiin aina perustason selkotekstejä. Itse vaikeustasojen taas olisi tarkoitus kattaa kaikki selkotekstit ja kohderyhmät, sisältää lingvistiset perustelut ja olla vaivattomasti siirrettävissä käytäntöön, mutta tarkka kriteeristö voi jarruttaa selkojulkaisujen tuottamista. Mietittävää aiheuttaa myös esimerkiksi se, kuinka paljon painoarvoa on annettava luettavuuden osatekijöille, kuten visuaalisuudelle, lukutilanteelle ja lukutuelle. (Leskelä 2019a: 373; Leskelä 2019b: 161.) Haasteista huolimatta suunta on selkeä. Leskelä (2019b: 161) mainitsee, että vaikeustasoja on olennaista täsmentää, sillä niin lukija saa hänelle parhaiten sopivan tekstin – muuten teksti voi olla esimerkiksi liian helppo, jolloin lukijalle voi tulla väheksytty olo.

Tämänhetkiset selkokielen tasot ovat kriteeristöineen rakentumassa. Vaikeustasojen kriteereistä ei ole tutkimusta. Lisäksi kirjoittamista nimenomaisille tasoille ei ole tehty. (Leskelä 2019b: 161). Helppo selkokieli on suunnattu lukijoille, joiden lukutaito on heikko tai joilla vaihtoehtoisesti sitä ei ole. Kohderyhmää ovat esimerkiksi osa puhe- ja kehitysvammaisista sekä afaatikoista ja muistisairaista. Helppoa selkokieltä koskevat tiukimmat säännöt, mikä käytännössä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sisällöistä nousee esiin ainoastaan tekstin ydinviesti ja että sanasto on yleisintä arkikielen sanastoa, jota toistetaan. Monia rakenteita ja sanoja, kuten passiivia ja synonyymeja, ei suositella käyttämään, tai ne kielletään, kuten perfekti ja pluskvamperfekti, yleistävä 3. persoona ja kolmen lauseen virkkeet. Kuvia puolestaan käytetään paljon. (Leskelä 2019a: 379; Leskelä 2019b: 160, 164–167.)

Ero helpon ja vaativan selkokielen välillä on suuri, mutta joillakin käyttäjillä voi olla kokemusta teksteistä molemmilla tasoilla. Leskelä (2019b: 160, 169) kuvaa, että vaativan selkokielen lukijoita on eniten ja heidän haasteensa lukemisessa voi luokitella melko lieviksi, jolloin yleiskieliset tekstit voivat olla tuttuja. Hänen mukaansa tällä tasolla tekstilajeilla on enemmän piirteitä yleiskielisten tekstilajien suuntaan ja sävyn ja tyyliseikkojen on oltava yhtä tekstilajin kanssa. Voi siis tulkita, että liikkumavaraa on enemmän, selkokielen rajoissa. Vaativan tason selkokielessä muun muassa sellittävät tekstikokonaisuudet ovat pidempiä ja sanasto voi joskus olla vähemmän yleisempää. Kaikkia aikamuotoja, konditionaalia, yleistävää 3. persoonaa ja passiivia tekijän ollessa epäolennainen hyödynnetään sekä päälausetta voi seurata kaksi sivulausetta. (Leskelä 2019b: 170–171.) Näiden tasojen väliin asettuu perusselkokieli, jota myös aineistoni edustaa. Käsittelen tasoa alaluvussa 3.1.2 Selkokielen ohjeistus.

2.1.1 Selkokielen historiaa

Selkokielen kehitystä alkuvaiheessa 1970-luvulla edistivät ajatukset kaikille kuuluvasta yhteiskunnallisesta oikeudesta tasa-arvoon, osallistumiseen ja palveluiden käyttöön. Oli tultu tietoiseksi siitä, että henkilöt, joilla on kielellisiä vaikeuksia, ovat monesti myös sosiaalisesti syrjäytyneitä. Ruotsissa selkokielen tärkeys oli tunnistettu jo aiemmin, ja Ruotsi toimikin esimerkkinä Suomelle. (Sainio 2000: 46–47; Uotila 2019: 311.) Yhteiskunta oli muuttunut, sillä siitä oli tullut tietoyhteiskunta, jossa toiminnot olivat eriytyneet ja monimutkaistuneet (Rajala & Virtanen 1986: 10). Sainion (2000: 46, 48) mukaan kehitysvammahuolto oli ensimmäinen selkokieltä kehittävä taho, mutta sen rinnalle tulivat kuitenkin nopeasti myös muut tahot, kuten maahanmuuttajaopetus ja vanhustenhuolto.

Selkokielen ensivaiheissa kehittäminen oli käytännönläheistä ja tekemistä korostavaa. Selkosovellusten käyttäjiä kuultiin paljon. (Uotila 2019: 311; Virtanen 2006: 98.) Selkokielen tultua enemmän julkisuuteen 1980-luvulla perustettiin kehitysvammaisille lukijoille tarkoitettu selkolehti *Leija* vuonna 1983. Samana vuonna julkaistiin ensimmäinen varsinainen selkokirja. (Virtanen 2006: 88–90.) 80-luvulla lukijoille oli myös selkoesitteitä esimerkiksi terveystieteistä ja työkyvyttömyyseläkkeestä. Ensimmäiset selkomukautukset olivat ministeriöitten komiteamietinnöistä. Tiedonvälitys runsastui entisestään, kun *Selkouutiset* (nyk. *Selkosanommat*) ja ruotsinkielinen *LL-Bladet* alkoivat ilmestyä vuonna 1990 ja Ylen selkouutiset alkoivat vuonna 1992. (Virtanen 2006: 96–97; Leskelä 2019b: 267.) Julkaistu selkosovellus ei välttämättä tarkoita, että se olisi laadukas. Kuten Virtanen (2006: 97) huomauttaa, esimerkiksi vuonna 1988 julkaistujen Selkouutisten ja LL-Bladetin näytenu-

merojen sisältö ja ulkoasu olivat melko heikkotasoisia. Alusta huolimatta edellä kuvattujen selkosovellusten taso on noussut, ja ne ovat lukijoiden keskuudessa edelleen.

Tutkimustiedon määrä selkokielestä oli 1980-luvulla vähäistä, mutta tämä ei estänyt selkokielen teorian aktiivista, ensimmäisiä käytännön sovelluksia vauhdikkaampaa kehittymistä (Virtanen 2006: 98). Selkokielen teoria pohjautui alussa pitkälti viestinnätutkija Osmo A. Wiion näkemyksiin (Leskelä 2019b: 86). Selkokielen ensimmäisessä teoriakirjassa Rajala ja Virtanen (1986) esittelevät Wiion ajatuksia melko kritiikittömästi. Wiion mukaan ymmärrettävyyttä heikentävät ennen kaikkea vaikeat sanat ja rakenteellinen monimutkaisuus. Periaatteidensa pohjalta Wiio kehitti tekstien tuottamisen apuvälineeksi luettavuuskaavoja. (Rajala & Virtanen 1986: 23–24.)

Wiion ajatukset eivät ole kestäneet kovin hyvin aikaa. Laurinen (1994: 40) kirjoittaa, että luettavuuskertoimet aiheuttavat sen, että sanat ja sanaluokat nähdään yhden lauseen kautta. Hän huomauttaa myös, että luettavuutta lisää myös lauseiden liittyminen toisiinsa eli sidosteisuus. Turunen (1994: 23) nostaa puolestaan esiin tuolloin melko uuden näkökulman, joka tunnistaa, että lukijoiden ominaisuudet, kokemustausta ja lukemistilanne eivät ole samat. Nykyään selkokielen taustateorioiden jaottelussa toisen puolen muodostavat vastaanottajalähtöiset teorit, jotka hyötyvät esimerkiksi lukutaitotutkimuksesta ja kohderyhmien kielellisten taitojen tutkimuksesta (Leskelä 2019b: 86, 90).

Osa taustateorioista kuuluu tekstilähtöisiin teorioihin. 2000-luvulla mekaanisen luettavuustutkimuksen sijasta ovat painottuneet tekstin näkeminen merkityskokonaisuutena sekä tekstilajitutkimus (Leskelä 2019b: 88). Tekstilajille on olemassa lukuisia määritelmiä, mutta selkokielessä tekstilajin katsotaan muodostuvan eritoten tietyistä rakenteesta, mutta myös esimerkiksi tyylistä, virke- ja lauserakenteista sekä ilmaisutavoista (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 16). Onnistuneimmillaan selkoversio täyttää tekstilajin konventionaaliset piirteet ja viestinnällisen tarkoituksen (Kulkki-Nieminen & Leskelä 2012: 569). Kun tekstilaji on selkolukijalle riittävän kirkas, lukija kykenee ymmärtämään tekstin tarkoituksen ja lukemaan sitä tekstilajin mukaisesti (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 37).

Lisäksi selkokieltä on alettu 2000-luvulla perustella saavutettavuudella (Virtanen 2015: 20). Saavutettavuudella viitataan ympäristön, toimintojen, palveluiden järjestämiseen ja tuotteiden tekemiseen tavalla, joka tuo ne mahdollisimman monen saavutettaviksi ja käytettäviksi. Saavutettavuus mahdollistaa jokaiselle yhteiskuntaan osallistumisen esimerkiksi kaikkia palvelevalla julkisella informaatiolla. Selkokielen puolesta keskeisin osa-alue on kognitiivinen saavutettavuus. (Leskelä 2019: 47–48.) Kognitiivinen saavutettavuus kytkeytyy tiedon ja ymmärtämisen edellytyksiin (Leskelä & Uotila 2020: 231). Kuitenkin Leskelä (2019b: 49) huomauttaa, että kognitiivisen saavutettavuuden määrittäminen ja todentaminen voi vaatia muita osa-alueita enemmän työtä, jolloin siihen saatetaan keskittyä vähemmän. Keskeistä 2000-luvulle on ollut myös selkokielen mittarin luominen, jota

esittelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Mittarin voi nähdä parantavan saavutettavuutta. Käytän mittaria tutkielmassa aineiston valinnassa ja analyysissä, jossa hyödynnän myös muita selkokielestä annettuja ohjeistuksia.

2.1.2 Selkokielen ohjeistus

Tuorein perustason selkokielen ohjeistus löytyy Selkokeskuksen kehittämästä selkokielen mittarista. Mittari on tarkoitettu selkokielen asiantuntijoille, ja sitä on voinut hyödyntää vuodesta 2018 alkaen. Päivitetty mittari, selkokielen mittari 2.0 julkaistiin vuonna 2022. Selkokielen mittari 2.0 sisältää 96 kriteeriä, jotka jakaantuvat neljään alaotsikkoon: Teksti kokonaisuutena (27 kriteeriä), Sanat (16 kriteeriä), Kielen rakenteet (24 kriteeriä) sekä Ulkoasu ja kuvitus (29 kriteeriä). (Leskelä 2019b: 109; Selkokeskus 2022: 1–2.) Sanoja ainoastaan sivuan, sillä ne eivät suoraan liity tutkimuskysymyksiini. Kokonaan käsittelemättä jätän ulkoasuun ja kuvitukseen liittyvät kriteerit. Mittarin ohjeistuksessa mainitaan sen sopivan eritoten informoiville teksteille – esimerkiksi kaunokirjallisille teksteille kaikki kriteerit eivät saata olla erityisen käyttökelpoisia (Selkokeskus 2022: 2).

Mittarin toisen version kehittämisen pohjana oli saada mittari näyttämään paremmin selkokielen ja selkeän yleiskielen ero. Pisteytyksessä selkokielelle hyvin tärkeiden kriteerien, kuten ”aihetta käsitellään lukijan kannalta mielekkästä näkökulmasta” ja ”lauseet ja virkkeet ovat pääosin lyhyitä”, painoarvoa on kasvatettu. Nämä pääkriteerit merkitään numeroilla 0–3 ja muut kriteerit kirjaimilla *t* ja *e*. Jokaisen pääkriteerin on oltava arvosanaltaan 2 tai 3. (Selkokeskus 2022: 2–3, 8, 13.) Leskelä (2019a: 382) muistuttaa vuoden 2018 mittaria kuvatessaan, että yksi kielen piirre tekee harvoin koko tekstin vaikeaksi. Tämä selkoistajan on hyvä muistaa. Kun selkokielen periaatteet täyttyvät, Selkokeskus antaa materiaalille selkotunnuksen. Materiaali voi olla esite, opas, verkkosivu tai video. Selkokirjatyöryhmä huolehtii selkokirjoille myönnettävistä tunnuksista. (Uotila 2019: 317.)

Teksti kokonaisuutena -alaotsikon alla on pääkriteerien ohella aiheen käsittelyyn ja tiedon määrään, tekstin sävyyn ja vuorovaikutukseen lukijan kanssa, tekstin jäsentelyyn ja yleisiin hyvän tekstin ominaisuuksiin liittyviä kriteerejä (Selkokeskus 2022: 8–10). Juuri tekstin kokonaisrakenne muuttuu selkomukautuksissa eniten (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 42). Selkokielisessä tekstissä on lukijalle mielekäs näkökulma, ja aihetta käsitellään konkreettisesti ja havainnollisesti esimerkiksi arkielämää lähelle tulevilla esimerkeillä (k2, k3). Vieraskin aihe on ymmärrettävä lukijalle, jos kirjoittaja huomioi sen, miksi lukija tahtois lukea kyseisen tekstin (Leskelä 2019b: 117.)

Tekstistä ei löydy myöskään sisällöllisiä aukkoja, vaan se antaa lukijalle tarpeeksi tietoa ymmärtämiseen (k4). Se ei pohjaudu liikaa lukijan yleistietoon tai muiden tekstien hallintaan (k5).

Selkolukija ei päättelee asiaa, joka tulee esiin rivien välistä. Täten selkoteksteissä on yleensä selittävää tai taustoittavaa informaatiota, joka tosin täytyy esittää tiiviisti. (Leskelä 2019b: 118–119.) Sisällöllisiä aukkoja vähentävät myös sanojen selitykset. Selkotekstissä on pääasiassa yleistä, oletettavasti lukijalle tuttua sanastoa (k28), joka on lyhyttä, melko vanhaa ja pääsääntöisesti kotoperäistä (Leskelä 2019b: 131). Siitä huolimatta vaikeaa sanaa ei voi aina korvata tai välttää, jolloin selityksen tulee olla lukijalle ymmärrettävä ja käypä kontekstiin (k29). Toisaalta tekstissä ei saa olla epäolennaista tietoa (k8). Selkoteksteissä informaation määrä on yleiskielistä tekstiä vähäisempi: siinä korostuu yleiskielisen tekstin ydin (Leskelä 2019b: 118)

Selkokielen teksti ei kuitenkaan aliarvioi lukijaansa esimerkiksi selittämällä liikaa tai olemalla liian opettavainen. Tuttuja sanoja ei selitetä. (k11, k34.) Teksti on myös kohdistettu selkeästi lukijalle suoraa puhuttelua käyttäen, kuten pronomiilla *sinä*, yksikön toisella persoonalla tai omistusliitteellä (k12). Yksikön toinen persoona istuu informoiviin teksteihin, mutta sitä ei tule käyttää silloin, kun sen merkitys on yleistävä (Leskelä 2019b: 122).

Mittarissa ilmenee myös tekstilajajattelu. Kriteerissä 24 mainitaan, että ”teksti noudattaa edustamansa tekstilajin tyypillisiä piirteitä”. Ajattelu on myös nähtävissä kriteerissä 6, joka edellyttää, että tekstistä huomaa vaivattomasti sen viestinnällisen tavoitteen, kuten sen, onko tekstin päämäärä vaikuttaminen vai välittäminen. Leskelä ja Kulkki-Nieminen (2015: 20) kirjoittavat, että selkoviestinnän keskeisiin tekstilajiryhmiin kuuluvat mediatekstit, informoivat tekstit ja kaunokirjalliset tekstit, joihin lukeutuvat varsinaiset tekstilajit, esimerkiksi informoiviin teksteihin lomakkeet. Selkolukijan tekstilajitaidot ovat monesti rajalliset, jolloin tekstilajia saattaa olla syytä korostaa tai välillä liioitella (Leskelä 2019b: 124). Lisäksi tekstilajiryhmien selkoistamiselle on nykyään omia ohjeitaan. Esimerkiksi mediateksteissä on hyvä huomioida, millainen tekstityyppi jutussa toimii ja informoivissa teksteissä selkoistajan kannattaa valita tekstille hyvä etenemistapa. (Leskelä & Kulkki-Nieminen, 2015: 96, 132.)

Kielen rakenteet -alaotsikko sisältää pääkriteerit, sanojen taivutuksen ja johtamisen, lausekkeet ja lauserakenteet sekä virkerakenteet (Selkokeskus 2022: 13–15). Tekstissä suositaan nominien perusmuotoja, jos ne käyvät lauseeseen (k49). Perusmuoto on sanakirjoissa, ja se on lukijalle yleensä nopeampi käsittää (Leskelä 2019b: 142). Taivutettaessa käytetään yleisimmin nominien helpoimpia taivutusmuotoja. Abessiivia, komitatiivia ja instruktiivia ei käytetä lainkaan. (k50.) Lisäksi essiivi ja translatiivi ovat vaikeampia. Ylipäätään taivutuksen sopivuutta voi mietitä sanan yleisyyden ja lyhyden sekä taivutusmuodon yleisyyden ja läpinäkyvyyden kautta. (Leskelä 2019b: 143.) Substantiiveihin ei liity monimutkaisia määritteitä, esimerkiksi partisiippirakenteita (k47), sillä lukija ei välttämättä muista enää kaikkia määritteistä pääsanan lukiessaan (Virtanen 2015: 99).

Selkokielen teksti koostuu pääasiassa lauseista, joissa on persoonamuotoinen verbi. Passiivin käyttö tulee kyseeseen, kun tekijää ei tiedetä tai sen mainitseminen ei tuo lisäarvoa tekstiin. (k57, k61.) Aktiivimuotoisen finiittiverbin käyttö on siis ensisijaista, sillä passiivi on haasteellinen muodostaa ja tunnistaa sekä sen tekijä on hahmotettava itse (Leskelä 2019b: 145). Verbit ovat valtaosin preesensissä ja imperfektissä. Perfektiä ja pluskvamperfektiä on tekstissä vain, jos aikasuhteet edellyttävät sitä. (k52.) Perfekti ja pluskvamperfekti haasteellisuus syntyy niin taivutusmuodosta kuin merkityksestäkin. Esimerkiksi tapahtumien järjestys saattaa olla lukijalle vaikeasti erotettavissa. (Leskelä 2019b: 145.) Lauseenvastikkeet ja muut vastaavat infiniittiset rakenteet eivät kuulu selkotekstiin (k48).

Lauseet ja virkkeet ovat pääasiassa lyhyitä (k45). Yksi lause sisältää ainoastaan yhden tärkeän asian (k46). Leskelä (2019b: 151) kirjoittaa, että kun lauseessa on yksi asia, myös sanamäärä ei kasva suureksi. Hänen mukaansa tiettyä sanamäärää lauseelle ei voi antaa, sillä ymmärrettävyydessä muukin kuin sanamäärä ratkaisee. Virkerakenteet ovat puolestaan yksinkertaisia, ja päälauseella on monesti vain yksi sivulause (k63). Todennäköisesti selkolukijalle helpointa on, jos ensimmäisenä on päälause ja sitä seuraa alisteinen sivulause, jolloin sivulause rajaa aiemmin mainittua. Päälause ja sen jälkeen tulevat kaksi sivulausea vaativat lukijalta paljon: keskittymistä ja suhteiden hahmottamista. (Leskelä 2019b: 155.) Kielen rakenteita koskevat kriteerit ovat tutkielmalleni olennaisia, sillä nessesiiivisten predikaattien ymmärrettävyys riippuu osaltaan kielen rakenteista. Lisäksi predikaattien ymmärtämistä edistävät Teksti kokonaisuutena -alaotsikon alle kuuluvat kriteerit. Näiden kriteerien merkitys korostuu, koska ohjeistusta vaaliohjelmien kaltaisiin, määrittelemättömälle taholle kohdistuviin nessesiiivipredikaatteihin ei ole mittarissa.

2.2 Modalisuus

Modalisuus ilmenee semanttisena alueena, jonka sisällä puhuja esittää arvioitaan asiantilasta (VISK § 1551). Modalisuuden avulla puhuja kykenee kuvaamaan haluamaansa asiaa täsmällisesti. Puhuja voi kertoa esimerkiksi asiantilan varmuudesta, välttämättömyydestä, todennäköisyydestä, mahdollisuudesta ja pakollisuudesta sekä asiantilan riippuvuudesta ulkoisista tai sisäisistä tekijöistä (VISK § 1551). Modalisuus voidaan jakaa eri lajeihin. Esimerkiksi Kangasniemi (1992) erottaa lajeiksi episteemisen, dynaamisen ja deonttisen modalisuuden. Myös tässä tutkielmassa käsitän modalisuuden päälajit edellä kuvatusti ja keskityn vaaliohjelmassa ilmenevään deonttiseen modalisuuteen.

Deonttinen modalisuus kantaa mukanaan puhujan tahtoa tai puheyhteisössä vallitsevia normeja, jotka ilmenevät lupina ja velvollisuuksina (VISK § 1554). Ne liittyvät ihmisten tar-

koituksellisiin tekoihin, jotka suuntautuvat aina tulevaisuuteen (Hakulinen & Karlsson 1979: 263). Tutkielmani aiheen kannalta keskeinen deonttisen modaalisuuden ulottuvuuksista on velvoittavuus. Velvoittavuus vaatii, että vastaanottaja tai muu tekijä on kykenevä tai ainakin hänen oletetaan olevan kykenevä toteuttamaan esitetty teko. Velvoittavuus ei välity välttämättä suorina määräyksinä ja käskyinä: vaatimukset liittyvät myös siihen, että entiteetin on ensin toteutettava jokin tai asiantilan on toteuduttava, jotta tietty tarkoitus saavutetaan. (Kangasniemi 1992: 96, 108–109.)

Deonttiselle modaalisuudelle tyypillisimpiä modaalisia kielenaineiksia ovat modaaliverbit ja *olla*-verbin sisältämät predikaatit, lyhyesti sanottuna nesessiivirakenteen jäsenet (VISK § 1558). Silti joitain nesessiivirakenteelle tyypillisiä predikaatteja ei voi lukea vain yhteen lajiin kuuluvaksi. Esimerkiksi monesti rakenteessa käytettävä *täytyä* ulottuu myös episteemisen modaalisuuden päätelmäksi (Hakulinen & Karlsson 1979: 263), kuten lauseessa *Suomen täytyy olla hyvä maa asua*, mutta tällainen käyttö rajautuu tutkielmani ulkopuolelle.

2.2.1 Nesessiivinen predikaatti

Nesessiivirakenteelle ominaista ovat genetiivimuotoinen subjekti ja yksikön 3. persoonassa oleva finiittiiverbi. Tyypillinen rakenne on esimerkiksi *x:n täytyy*. (VISK § 505, 1580.) Jos verbi on vain yksikön 3. persoonassa, sitä kutsutaan yksipersonaiseksi verbiksi. Verbillä ei ole perussubjektia, jolloin se ei voi kongruoida subjektin persoonaan sopivasti. Verbiä ei voi myöskään taivuttaa passiiviin. (VISK § 457.) Genetiivin lisäksi subjekti voi nesessiivirakenteessa olla partitiivissa tai nominatiivissa tai lause voi olla kokonaan subjektiton, jolloin rakenne edustuu nollapersoonaisena (VISK § 505). Nesessiivirakenteen subjektiin en mene tutkielmassani tämän tarkemmin, sillä selkokielessä tärkeintä on huomioida subjektin sijamuoto tai subjektittomuus, ei niinkään sitä, onko genetiivisubjekti infinitiivin vai nesessiivisen predikaatin subjekti (ks. Vilkuna 2000: 283–284).

Nesessiivirakenteessa hyödynnetään nesessiiviverbejä. Nesessiiviverbit esiintyvät lauseessa infinitiivitäydennyksen kanssa, jolloin niistä syntyy kahdesta tai useammasta predikaatista koostuva verbiketju (VISK § 505, 1564). Tällöin infinitiivinä on A-infinitiivi (Vilkuna 2000: 281–282). VISK (§ 1577, määritelmät) esittelee nesessiivisinä modaaliverbeinä verbit *täytyä*, *pitää*, *kuulua*, *tulla*, *kantaa* ja *sopia* sekä edellä mainittujen alaisena toimivan *joutua*. Täten esimerkiksi joskus deonttisesti käytettävät *voida* ja *saada* (VISK § 1569) eivät täytä nesessiiviverbien ehtoja.

Nesessiivirakenteessa voidaan käyttää myös *olla*-verbillisiä rakenteita. Yksi rakenteista on nesessiivinen verbiliitto, jossa on apuverbi *olla* ja pääverbi, joka vaatii kiteytyneen nipputunnuksen (VISK § 451, § 1580). Nesessiivisessä verbiliitossa käytössä on nipputunnuksista passiivin VA-

partisiippi, joka on muodossa *(t)tAvA* (VISK § 122, § 1581). Tällöin verbiliitto on muotoa *on osattava*. *Olla*-verbiä käytetään myös substantiivin kanssa, kuten kiteytyneissä sanaliitoissa *on pakko* ja *on syytä*. Tällöin sana on vaihteluton. Lisäksi *olla*-verbi muodostaa yhdessä adjektiivipredikaativin kanssa kiteytyneen liiton, kuten *on hyvä*. (VISK § 1580–1583.) Näissä verbin ja nominin liitoissa käytetään A-infinitiiviä (VISK, määritelmät).

Nesessiiviverbejä, verbiliittoa sekä *olla*-verbin ja nominin liittoa eli *olla*-verbin ja substantiivin sanaliittoa ja *olla*-verbin ja adjektiivipredikaativin liittoa nimitän nesessiiviseksi predikaateiksi VISK:in (§ 505, § 1581) tavoin. Vilkuna (2000: 285) huomauttaa, että *on tehtävä* -muodossa infiniitimuoto ei ole samalla tavalla nesessiivipredikaatista erotettavissa. Tämä ei kuitenkaan vähennä sen sopivuutta mainitunlaisena predikaattina. Nesessiivisiä predikaatteja voi lisäksi esiintyä nesessiivirakenteen ulkopuolella omistuslauseissa. Omistuslause koostuu teemana olevasta habitiivisesta paikallissijaisesta ilmauksesta, *olla*-verbistä ja nominatiivi- tai partitiivisijaisesta NP:stä (VISK § 895), mutta aineistossa *olla*-verbi toimii nesessiiviverbin eli nesessiivipredikaatin täydennyksenä, kuten verbiketjussa *täytyy olla*, tai *olla* on verbiliitossa, kuten *on oltava*. Jotta predikaattien käyttöä voisi tarkastella mahdollisimman laajasti, otan tarkasteluun myös omistuslauseet, jolloin nesessiiviset predikaatit korostuvat esimerkiksi lauseen subjektin sijaan.

Nesessiivisten predikaattien sisällä on eroa velvoittavuudessa. Kangasniemi (1993: 110–112) on tarkastellut velvoittavuuden ilmaisemista tutkimuksessaan, jossa osallistujille esitettiin neljä lausetta erilaisilla velvoittavuuden merkitsimillä. Vaikka lauseet liittyvät yksilön toimintaan, saaduilla tuloksilla on todennäköisesti yhtäläisyyttä vaaliohjelmien kanssa, vaikka vaaliohjelma ei osoita lauseitaan tietylle henkilölle. Kangasniemi (1993: 111–112) havaitsi, että *kuulua* koetaan vähiten velvoittavaksi ja imperatiivi eniten. Koska imperatiivi ei liity tutkielmaani, nesessiivisen predikaatin kannalta voimakkain oli verbiliiton rakenne *on -(t)tAvA*. Seuraavina tulivat *täytyä*, *pitää* ja *tulla*. *Olla*-verbin ja substantiivin sanaliitossa *on pakko* koettiin toimintaa eniten ohjaavaksi, mutta esimerkiksi *on syytä* ei ollut lainkaan yhtä tiukka. Kyseisiä tuloksia käytän myös analyysini apuna.

2.2.2 Nesessiivinen predikaatti selkokielessä

Selkokielen mittari 2.0:n (Selkokeskus 2022) kriteeri 13 ohjeistaa, että lukijalle tarkoitetut toimintaohjeet tulee ilmaista selkeästi niin, että lukija tietää, mikä on pakollista ja mikä mahdollista tai suositeltavaa. Velvoittavuutta ylipäätään on käsitelty ohjeistuksissa vähän. Leskelä ja Kulkki-Nieminen (2015: 127, 129, 133) kirjoittavat vuonna 2015 julkaistun teoksensa olevan tässä ensimmäinen: he keskittyvät imperatiiveihin ja modaaliverbeihin, jotka suuntautuvat lukijaan. Heidän mukaansa

kirjoittaja voi käyttää genetiivisubjektia *sinun* tai nollapersoonaa. Ohjeistusten pääpaino lukijaan kohdistuvassa velvoittavuudessa on ymmärrettävää, sillä monet selkoteksteistä ovat esimerkiksi lomakkeita ja ohjeita.

Kiinnostus velvoittavuuteen ja ylipäättään modaalisuuteen on näkynyt myös pro gradu -tutkielmissa, kuten Airaksisen (2019) selko- ja yleiskielisen oppaan puhuttelukeinoihin ja niiden kohteliaisuuteen keskittyvässä tutkielmassa. Omaa tutkielmaani lähimmäksi tulee Laineen (2014) pro gradu, jossa hän käsitteli Suomen vammaispoliittista ohjelmaa ja sen selkoesitettä, jossa kuvatut asiat eivät ole lukijan tehtävissä. Laine havaitsi, että yleiskielisessä ohjelmassa käytettiin eniten *tulee tehdä* -rakennetta, kun taas selkokielisessä *olla*-verbi ja passiivin *vA*-partisiippi oli selvästi *tulee tehdä* -rakennetta tavallisempi.

Sainio (2022: 59, 63) puolestaan sivuaa aihetta kahden tekstiesimerkin verran *Avaimet selkokieleen* -teoksessa. Hän kirjoittaa, että *tulee* nesessiivirakenteessa on mahdollisesti osalle lukijoista haastava, koska se yhdistyy *tulla*-verbin toiseen merkitykseen *saapua*. Hän suosittelee tilalle mieluiten nesessiiviverbiä *täytyy*, mutta myös *pitää* käy, joskaan ei yhtä usein, sillä sillä on lisäksi muut merkityksensä. Lukemista eivät myöskään helpota nesessiivisen predikaatin taipumattomuus ja mahdollisesti siihen liittyvä genetiivisubjekti (Leskelä 2019b: 151). Velvoittavuutta ei voi tunnistaa ellei ensin tunnista rakennetta.

Muuten verbejä käsittelevät ohjeet ovat tietyin osin sovellettavissa vaaliohjelmien nesessiivisiin predikaatteihin. Rakenteeltaan hankalia ovat perfekti ja pluskvamperfekti, sillä ne muodostuvat *olla*-apuverbistä ja yleisimmin NUT-partisiipista, joka ilmenee *-ut*, *-yt* tai *-eet* -päätteisenä pääverbinä (Leskelä 2019b: 145, VISK § 1534, 1540). Verbiliitoissa on taas pääverbissä luultavasti vielä vieiraampi passiivin VA-partisiippi, joka ilmenee *olla*-verbin kanssa muodossa *on -(t)AvA*, eikä tällöin pääverbi kongruoi subjektin kanssa (VISK § 451). Toisaalta nesessiivisissä verbiketjuissa oleva A-infinitiivi on helpompi. A-infinitiivin perusmuodossa verbi on tutussa muodossa (Leskelä 2019b: 147). Molempien nesessiivisten predikaattien kohdalla on syytä muistaa, että kieltolauseet ovat todennäköisesti myöntölauseita vaikeampia (Leskelä 2019b: 153): mieluummin *Suomen pitää harkita* kuin *Suomen ei pidä harkita*.

2.3 Vaaliohjelma tekstilajina

Puolueiden tuottamat ohjelmat voidaan jakaa periaate- ja toimintaohjelmiin. Yleisohjelmissa on piirteitä molemmista ohjelmista, mutta jos luokittelu pidetään kahdessa ohjelmassa, yleisohjelmat ovat liitettävissä enemmän periaateohjelmiin. Toimintaohjelmat eritellään tarkemmin erityisohjelmiin ja

tilannekohtaisiin kampanjaohjelmiin. Erityisohjelmia ovat esimerkiksi puolueiden naisjärjestöjen ohjelmat sekä talous- ja sosiaalipoliittiset ohjelmat, tilannekohtaisia kampanjaohjelmia taas varsinkin vaaliohjelmat (Borg 1965: 17–18.) Se, mitä ohjelmia tuotetaan, ei ole vuosien saatossa juuri muuttunut, vaikka moni muu ohjelmissa ja niiden teossa on. Esimerkiksi Aarnio (1998: 10) kirjoittaa periaateohjelmien muodon ja tyylien monipuolistuneen sekä hajonneen 1980-luvulla. Lisäksi hän mainitsee, että noihin aikoihin tutkimus alkoi nähdä ohjelmat omana tekstilajinaan.

Periaateohjelmat koostuvat yleensä puolueen, sen poliittisen aseman ja muihin puolueisiin suhteutumisen kuvauksesta. Niissä käydään laajasti läpi politiikan alueita ja puolueen perustavoitteita sekä näytetään konkreettisia toimintamalleja (Aarnio 1998: 14). Vaaliohjelmat, tässä eduskuntavaaliohjelmat, puolestaan kertovat puolueiden tavoitteista eduskuntavaaleissa, vaalien sillä hetkellä tärkeistä aiheista sekä puolueiden keskinäisistä eroista (Paloheimo 2006: 21). On odotettavaa, että puolue laatii uuden eduskuntavaaliohjelman aina uusien vaalien kynnyksellä neljän vuoden välein. Eduskuntavaaliohjelmien pituudet vaihtelevat: vaaliohjelmat voivat olla julistusmaisia, tai ne voivat olla tarkkoja tavoiteohjelmia seuraavalle vaalikaudelle (Paloheimo 2006: 21). Myös kulunut vaalikausi saattaa vaikuttaa sisältöön. Paloheimo (2006: 21) mainitsee hallituspuolueiden painottavan hallituksen onnistumisia ja oppositiopuolueet kritisoivan hallituksen toimia.

Aarnio (1998: 257–258) esittää, että puolueen poikkeavuus muista ei synny enää yhtä vahvasti periaateohjelmilla, vaan periaateohjelmien roolia ovat ottaneet esimerkiksi vaaliohjelmat. Hän huomauttaa, että vaaliohjelmien tahdotaan näyttäytyvän selkeinä, lyhyinä tai yksiselitteisinä, vaikka eivät sitä todellisuudessa ole. Tämän on huomannut myös lingvistiksi eduskuntavaaliohjelmia lähestyvä tutkimus. Esimerkiksi Herneaho (2018) on tutkinut eduskuntapuolueiden maahanmuuttodiskursseja vuoden 2015 vaalimateriaaleissa, joista valtaosa oli eduskuntavaaliohjelmien maahanmuuttoon liittyviä osioita. Havaitut diskurssit olivat talous-, ihmisoikeus- ja turvallisuusdiskurssi sekä nationalistinen diskurssi. Itse modaalisuutta on tarkastellut esimerkiksi Kajaste (1996), joka on tutkinut opiskelijaliitto Tuhatkunnan vuoden 1989 ohjelman nesessiivisyyttä, joka ilmeni nesessiivisinä modaali-verbeinä ja liittoilmauksina. Subjektina toimi yhteiskunnallinen instituutio tai vaihtoehtoisesti subjektia ei ollut lainkaan.

3 AINEISTO JA MENETELMÄ

Aineisto koostuu Suomen ruotsalaisen kansanpuolueen ja Varsinais-Suomen vihreiden vuoden 2023 yleis- ja selkokielisistä eduskuntavaaliohjelmista, jolloin tutkittavia vaaliohjelmia on neljä. Yleis- ja selkokieliset ohjelmat eroavat pituudeltaan huomattavasti toisistaan: ruotsalaisen kansanpuolueen yleiskielisessä ohjelmassa on 5507 sanaa ja selkokielisessä 947 sanaa, kun taas Varsinais-Suomen vihreillä yleiskielisessä on 1970 sanaa ja selkokielisessä 501 sanaa. Aineistojen pituudella ei ole kuitenkaan juuri merkitystä, sillä analysoin ohjelmien yhdenmukaisia kohtia. Sanamäärään ei ole laskettu vaaleista lisätietoa antavaa tekstiä, selkotunnusta, metatekstiä, hyperlinkkejä ja puoluejohtajan allekirjoitusta, sillä ne eivät ole keskenään vertailukelpoisia tai tutkielmalle olennaisia. Ruotsalaisen kansanpuolueen yleiskielinen vaaliohjelma on jaettu luvuittain 24 eri aihealueeseen. Selkokielisestä ohjelmassa lukuja on 10, sillä yleiskielisen vaaliohjelman lukuja on yhdistetty. Varsinais-Suomen vihreillä lukuja on ohjelmissa yhtä monta ja niiden otsikot ovat samat.

Molemmilla selkokielisillä vaaliohjelmilla on Selkokeskuksen myöntämä selkotunnus. Tämä tarkoittaa, että ohjelmat täyttävät selkokielelle asetetut kriteerit. (Selkokeskus 2023.) Tällaiseen aineiston valintaan kehottaa myös Selkokielen tutkijoiden verkosto Klaara (2022) sivuillaan. Täten olen rajannut aineistoni ulkopuolelle vaaliohjelmat, jotka sopisivat vaalilta ja ajankohdaltaan mutta joilla ei ole selkotunnusta. Lisäksi yksittäisen eduskuntavaaliehdokkaan näkemysten tarkastelu ei edistä tutkielmani tavoitteita. Koska vihreillä ei ollut valtakunnallista selkokielistä ohjelmaa, valitsin piirijärjestön ohjelman, sillä sen voi ajatella heijastavan jo laajempaa näkemystä. Tutkielman tarkoituksena on selventää näiden valittujen ohjelmien avulla, miten selkokieliset ohjelmat eroavat nesesiivipredikaattien käytössä yleiskielisestä ohjelmasta. Lisäksi tutkin velvoittavuudessa tapahtuvia muutoksia eri predikaatin myötä.

Olen vertaillut kunkin puolueen yleiskielistä vaaliohjelmaa vastaavaan selkokieliseen löytääkseni samanmerkityksisiä pareja. Olen analysoinut aineistoa etsimällä ensin kaikki kohdat, jotka välittivät saman merkityksen, jolloin kahdesta kohdasta syntyi yksi tekstipari. Tässä samalla merkityksellä tarkoitan yleensä yhtä substantiiveiksi tiivistyvää asiaa, kuten Pohjoismaahan muuttaminen, enkä täten vielä huomioinut sitä, onko velvoittavuuden puolesta merkitys yhtäläinen. Selkeyden vuoksi olen ottanut analyysiin vain kokonaisia virkkeitä, jolloin osaan virkkeistä tuli sisältöä, jota ei sitä vastaavassa kohdassa ollut. Esimerkiksi toisessa yleiskielisessä ohjelmassa todettiin, että *Verotus tulee pitää hyvinvointivaltion rahoituksen turvaavalla pohjoismaisella tasolla ja järjestelmä remontoitava vauhdittamaan vihreää siirtymää*. Selkokielinen ohjelma ilmaisi ensiksi mainitun: *Verotuksen pitää olla sen kokoinen, että raha riittää yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin*. Nämä sisällöt olen

jättänyt analysoimatta yleiskielisistä ohjelmista. Selkokielisten ohjelmien lisäsisältö voi taas paljastaa jotakin olennaista ohjelmien eroista.

Seuraavaksi olen tunnistanut kohtien predikaatit ja merkinnyt ne nesessiivisiksi verbiketjuiksi, *olla*-verbillisiksi rakenteiksi ja muiksi predikaateiksi. Tämän jälkeen olen ryhmitellyt kohdat predikaateittain sen mukaan, onko nesessiivinen predikaatti kahdessa, yhdessä vai ei kummassakaan puolueen ohjelmassa. Nesessiiviset predikaatit löytääkseni olen eritellyt verbiketjut nesessiiviverbeittäin ja *olla*-verbilliset rakenteet verbiliitoksi, *olla*-verbin ja adjektiivipredikaatiivin liitoksi ja *olla*-verbin ja substantiivin sanaliitoksi. Osassa virkkeistä predikaatteja oli useampi. Jos samassa virkkeessä oli nesessiivipredikaatti ja muu predikaatti, kuten kohdassa *Lääkärille pitäisi päästä kun sairastut*, luokittelu on tapahtunut nesessiivisen predikaatin, tässä nesessiiviverbin *täytyy*, pohjalta, sillä useimmiten muut predikaatit täydensivät päälausetta. Lopuksi olen poiminut erilleen nesessiivisen predikaatin sisältämät parit, joista toisen kohdassa oli useampi virke. Tällöin yhtenä luokitteluperusteena ovat olleet myös muut predikaatit sillä edellytyksellä, että virkkeessä ei esiintynyt nesessiivisyyttä, kuten *Haluamme, että lisää asuntoja rakennetaan*. Lisäksi olen huomionut sen, että yhdessä kohdassa voi olla useita nesessiivisiä predikaatteja.

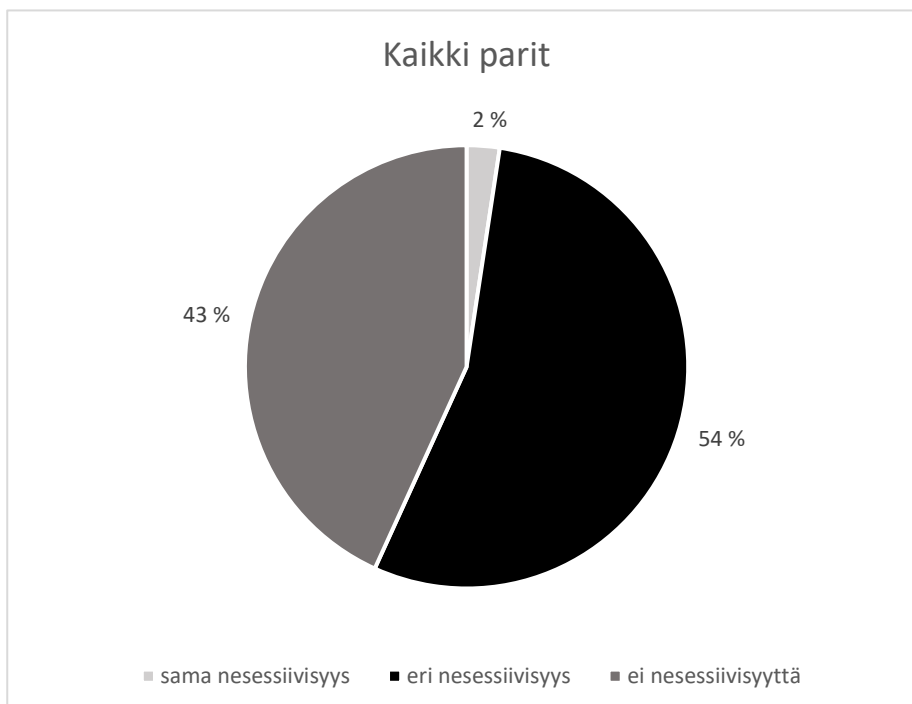
Vaikka analysoin ennen kaikkea nesessiivisiä predikaatteja, kiinnitän huomiota myös muuhun virkkeessä, kuten subjektin ilmaisemiseen ja sivulauseisiin, kun se vaikuttaa läheisesti siihen, miten selkokielisten ohjelmien nesessiivinen predikaatti tai yleiskielisten ohjelmien nesessiivipredikaattia vastaava muu predikaatti voidaan tulkita ja ymmärtää. Analysoin aineistoa pääasiassa laadullisesti, mutta esitän joitakin huomioita numeerisessa muodossa. Analyysissa käytän aineistosta lyhenteitä Rkp1 (yleiskielinen RKP:n ohjelma), Rkp2 (selkokieline RKP:n ohjelma), Vihr1 (yleiskielinen Varsinais-Suomen vihreiden ohjelma) ja Vihr2 (selkokieline Varsinais-Suomen vihreiden ohjelma).

4 ANALYYSI

Varsinainen analyysini koskee valintoja, joissa nesessiivistä predikaattia on käytetty eri tavalla yleis- ja selkokielisissä ohjelmissa. Luonnehdin kuitenkin lyhyesti alaluvussa 4.1 kaikkia merkitykseltään yhtäläisiä pareja. Alaluvussa 4.2 kuvaan pareja, joissa sekä yleis- että selkokielisessä tekstissä on käytetty nesessiivistä predikaattia ja alaluvussa 4.3 pareja, joissa nesessiivinen predikaatti esiintyy vain selko- tai yleiskielisessä tekstissä. Laadullisen analyysin rinnalla tiivistän havaintojani taulukoiksi. Taulukoissa 1 ja 2 *ja*-sanaa edeltävä predikaatti viittaa yleiskieliseen ohjelmaan ja sen jälkeen tuleva selkokieliseen. ”Muu” tarkoittaa niissä muuta predikaattia. Alaluvussa 4.4. käsittelen tapauksia, joiden luokittelu ei ole yhtä yksiselitteistä, sillä virkkeitä on useita. Analyysissa käytän pääasiassa nesessiiviverbin perusmuotoa, vaikka itse tekstiesimerkeissä verbi edustuu yksikön 3. persoonassa.

4.1 Yleiskuva aineistosta

Aineistoni koostuu yhteensä 125 tekstiparista. Yhdessä parissa vertailtavana ovat aina yleiskielinen kohta ja kohdan selkokielinen vastine. Parin kohdat kertovat saman asian, ja yksi kohta on korkeintaan kolmen virkkeen mittainen. Tulokset on esitetty kuviossa 1. Pyörityksen vuoksi kaavion prosentteista ei tule sataa prosenttia. Eri nesessiivisyys tarkoittaa sekä tekstiparin eri nesessiivisten predikaattien vivahteita että nesessiivisen predikaatin ja muun predikaatin muodostamaa tekstiparia.

Kuvio 1. Aineiston parit nesessiivisyyden ilmenemisen mukaan.

Suurella osalla kohdista ei ole lainkaan nesessiivisyyttä. Nesessiivisyyttä ei 54 parissa ole yleis- eikä selkokielisessä ohjelmassa, mikä tarkoittaa 43 %:a kaikista pareista. Toisin sanoen yleiskielisessä tekstissä moni kohdista on sellaisia, jotka selkokielisessä eivät ole huomattavasti velvoitavimpia. Kuitenkin myös nesessiivisyyttä on paljon. Nesessiivisyyteen olen laskenut prototyypisimpien nesessiivirakenteiden predikaatit ja omistuslauseen kaltaiset rakenteet, joissa on nesessiivinen verbi tai verbiliitto. Pareista 3 (2 %) on sellaisia, joissa on täysin sama tapa ilmaista nesessiivisyyttä. Kahdessa käytetään verbiliittoa ja yhdessä nesessiiviverbiä *pitää*. Kohtia, joissa on sekä nesessiivisyyttä että erilaisia valintoja, on aineistosta yli puolet (54 %) eli 68 paria. Näitä pareja tarkastelen seuraavaksi.

4.2 Yleis- ja selkokielisessä vaaliohjelmassa nesessiivinen predikaatti

Kun nesessiivinen predikaatti on sekä selko- että yleiskielisessä vaaliohjelmassa, valtaosassa pareista nesessiiviverbi on vaihdettu tai yleiskielisessä on nesessiivinen verbiliitto ja selkokielisessä nesessiiviverbi. Toisinpäin eli niin, että selkokielisessä ohjelmassa olisi verbiliitto ja yleiskielisessä nesessiiviverbi, on aineistoissa todella harvoin. Ruotsalainen kansapuolue hyödyntää eritoten nesessiiviverbin vaihtamista, kun taas Varsinais-Suomen vihreät korvaa verbiliiton nesessiiviverbillä. Taulukossa 1 Rkp1 tarkoittaa RKP:n yleiskielistä ohjelmaa ja Rkp2 sen selkokielistä versiota. Puolestaan Vihr1 viittaa Varsinais-Suomen vihreiden yleiskieliseen ohjelmaan ja Vihr2 selkokieliseen ohjelmaan.

Taulukko 1. Jakauma puolueittain, kun molemmissa nesessiivipredikaatti.

Tekstiparit	Rkp1 ja Rkp2	Vihr1 ja Vihr2
Eri nesessiiviverbi	10	2
Verbiliitto ja nesessiiviverbi	5	9
Nesessiiviverbi ja verbiliitto	1	0
Yhteensä	16	11

Kun nesessiiviverbiä on haluttu käyttää myös selkokielisessä versiossa, ongelmalliseksi on nähty yleiskielisen ohjelman nesessiiviverbi *tulla*. Se esiintyy kaikissa kahdessatoista verbiketjussa.

Yleisimmin kyseinen verbi on verbinä *pitää* tai sen konditionaalimuodossa *pitäisi*. Näin käy kahdeksassa pareista: seitsemässä on *pitää* ja yhdessä *pitäisi*. *Pitää* on siis selvästi tavallisempi.

- (1) Ympäristölle haitallisen toiminnan **tulee** näkyä sen hinnassa, saastuttaja maksaa -periaatteen mukaisesti. (Vihr1)
- (2) Jos joku asia on ympäristölle haitallista, sen **pitää** maksaa enemmän. (Vihr2)
- (3) Verotus **tulee** pitää hyvinvointivaltion rahoituksen turvaavalla pohjoismaisella tasolla ja järjestelmä remontoida vauhdittamaan vihreää siirtymää. (Vihr1)
- (4) Verotuksen **pitää** olla sen kokoinen, että raha riittää yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin. (Vihr2)

Esimerkissä 1 on verbiketju *tulee näkyä*. Genetiivisubjektilla *toiminta* on kahden sanan määriteketju *ympäristölle haitallisen*. Esimerkki 2 sisältää verbiketjun *pitää maksaa*. Genetiivisubjektina on ainoastaan *sen*. *Jos*-konjunktioilla alkavalla sivulauseella on saatu vältettyä yleiskielisen tekstin määriteketju. Toisaalta nyt sen tilalla on epämääräinen *sen*. Selkolukijalta vaaditaan päättelyä, jotta hän hahmottaa sivulauseen avulla, minkä pitää maksaa enemmän.

Esimerkissä 3 verbiketjussa nesessiiviverbin *tulee* jälkeen on infinitiivi *pitää*. *Pitää* kuuluu myös nesessiivisiin modaaliverbeihin, mutta nesessiiviverbin infinitiivinä sen merkitys on toinen. Sana *verotus* on tyypillisen nominatiivisubjektin paikalla. Selkokielisessä vastineessa, esimerkissä 4 *verotus* on genetiivissä. Selkolukijalle genetiivin ja verbiketjun yhdistelmä saattaa tässä olla helppömpi, sillä yleensä nesessiiviverbin kanssa käytetään genetiiviä ja esimerkin 3 nollasubjektillinen rakenne voisi olla vielä poikkeavampi.

Toinen vaihtoehto *pitää*-verbille on *täytyä*, joka on *pitää*-verbin tavoin *tulla*-verbiä hieman tiukempi (Kangasniemi 1992: 111). *Täytyä* esiintyy kahdestatoista mahdollisesta kohdasta neljässä. Esimerkissä 5 verbiketjuun kuuluvat nesessiiviverbi ja A-infinitiivi ovat peräkkäin. Esimerkissä 6 niiden välissä on demonstratiivinen proadverbi *siksi*, jolla esitetään perustelua (VISK § 668). Selkokielelle ominaista on tehdä virkkeiden väliset suhteet eksplisiittisesti selviksi, tässä kertoa, että sopimus on ratifioitava alkuperäis- ja heimokansojen oikeuksien toteutumiseksi. Tämä puoltaa adverbien paikkaa lauseessa. Vaikka *siksi* on keskellä verbiketjua, se ei haittaa ketjun hahmottamista. Jos välissä olisi useampia sanoja, niin voisi käydä.

- (5) Suomen **tulee** ratifioida ILO:n alkuperäiskansoja koskeva yleissopimus nro 169. (Rkp1)
- (6) Suomen **täytyy** siksi ratifioida ILO 169 -sopimus, joka koskee alkuperäis- ja heimokansoja. (Rkp2)

Kun yleiskielisen vaaliohjelman kohdassa on puolestaan nesessiivinen verbiliitto, toinen vaihtoehtoista on, että se muutetaan nesessiiviverbiksi. Tällaisia tapauksia aineistosta löytyy neljätoista. Neljässä niistä verbinä on *täytyä*.

(7) Suomen työllisyysaste **on nostettava** vähintään 80 prosenttiin. (Rkp1)

(8) Suomen työllisyysaste **täytyy** nostaa vähintään 80 prosenttiin. (Rkp2)

Esimerkki 7 ja sen selkokielineen vastine esimerkki 8 ovat siinä mielessä harvinaisia, että niiden ainoa ero muodostuu nesessiivisistä predikaateista, muuten yleiskielisessä lauseessa ei ole mitään selkoluokijalle haastavaa. Nesessiiviset predikaatitkaan eivät muuta paljoa merkitystä, joskin *on nostettava* on vielä hieman painokkaampi kuin *täytyy nostaa* (Kangasniemi 1993: 111).

Lisäksi nesessiivinen verbiliitto voidaan korvata nesessiiviverbillä *pitää*. Tämä on yleisempää kuin *täytyä*-verbillä korvaaminen, sillä sitä on käytetty kymmenessä selkokielisessä kohdassa.

(9) Turvallisuus ei synny vain yhteiskuntamme ulkoisten uhkien torjumisesta, vaan myös sisäisesti repiviin voimiin **on puututtava**. (Vihr1)

(10) Meidän **pitää** huomata mikä Suomea voi uhata. (Vihr2)

(11) **On vahvistettava** sodan haittoja rajoittavia kansainvälisiä sopimuksia ja **edistettävä** ydinaseetonta maailmaa sekä **kehitettävä** asevelvollisuutta ja **turvettava** Suomen puolustuskyky kaikissa tilanteissa. (Vihr1)

(12) **Pitää** vahvistaa sellaisia kansainvälisiä sopimuksia, jotka vähentävät sotia ja sotien haittoja. (Vihr2)

Esimerkit 9 ja 10 nesessiivirakenteiden vaikutusalat ovat erilaiset. Esimerkki 9 kuvaa ensimmäisessä lauseessa ulkoisia uhkia kieltoverbillä *ei* ja verbillä *syntyä*. Rinnastuskonjunktioilla *vaan* ensimmäiseen lauseeseen yhdistetty toinen lause sisältää vasta verbiliiton *on puututtava*, joka käsittää sisäiset uhat. Näin ollen vaikuttaa siltä, että ulkoisten uhkien torjuminen, jota määrittää myös adverbini *vain*, on jo aiemmin huomioitu, sisäisiä voimia ei niinkään. Esimerkissä 10 uhkia ei yksilöidä. Päälauseessa on verbiketju *pitää huomata*, jota sivulause selittää. Huomaamisen olennaisuus koskee näin kaikenlaisia uhkia.

Esimerkki 11 esittää listan vaatimuksia, joissa jokaisen kohdalla pääverbi vaihtuu. Verbiliiton apuverbi *olla* on jätetty kolmesti pois, mikä tekee virkkeestä sujuvan. Esimerkissä 12 tulee ilmi ainoastaan yleiskielisen ohjelman ensimmäinen vaatimus sodan haittoja rajoittavista kansainvälisistä sopimuksista. Yleiskielisen version sopimusten pitkä määriteketju on katkaistu, ja siitä on tehty

relatiivipronominilla *joka* alkava sivulause. Sivulause toimii täydennyksenä, johon liittyy päälauseen verbiketju *pitää vahvistaa*, joka ei ole merkitykseltään kaukana verbiliitosta.

Vain yhdessä tekstiparissa yleiskielisen version nesessiiviverbi on vaihdettu selkokielisessä ohjelmassa verbiliittoon. Nesessiiviverbinä on osassa aiemmissa yleiskielisissä esimerkeissä ollut *tulla*. Esimerkissä 13 näytetään turvapaikkahakemusten käsittelyn velvoittavuus verbiketjulla *tulee käsitellä*. Käsittelylle annetaan tarkat edellytykset, kun taas esimerkki 14 viittaa niihin pelkällä adverbilla *nopeasti*. Virkkeessä on muutenkin kaiken kaikkiaan vain neljä sanaa. Voi olla, että tämä tekee selkolukijalle helpommaksi verbiliiton hahmottamisen. Samalla rakenne tuo vaihtelevuutta tekstiin.

(13) Turvapaikkahakemukset **tulee** käsitellä ilman turhaa viivytyistä oikeussuojan takaavassa yksilöllisessä menettelyssä. (Rkp1)

(14) Turvapaikkahakemukset **on käsiteltävä** nopeasti. (Rkp2)

Kahden nesessiivisen predikaatin tekstipareista voidaan huomata, että yleiskielisissä ohjelmissa nesessiiviverbi *tulla* ja verbiliitto ovat useimmin käytettyjä, kun taas selkokielisissä yleisimpiä ovat *pitää* ja toisessa ohjelmista tämän lisäksi *täytyy*. *Tulla* on verbejä *täytyä* ja *pitää* sekoituvampi, vaikka myös *pitää* voi taipua persoonassa (VISK § 457). *Tulla*-verbistä haastavan tekee se, että se ilmenee monesti konkreettisemmassa merkityksessä (Sainio 2022: 59), eikä muu lauseyhteys välttämättä auta selkolukijaa päättelyssä. Verbiliitto koostuu puolestaan kahdesta osasta, ja sen pääverbi sisältää harvoin selkoteksteissä käytetyn passiivin VA-partisiipin eli muodon *(t)tAvA*. Täten sen valintaan ei juuri ole perusteltavaa syytä.

4.3 Yleis- tai selkokielisessä vaaliohjelmassa nesessiivinen predikaatti

Hieman yleisempää on, että yleiskielisessä tekstissä on muu predikaatti ja selkokielisessä nesessiivinen predikaatti kuin että yleiskielisen nesessiivinen predikaatti olisi korvattu muulla predikaatilla. Selvästi yleisintä on, että muu predikaatti on selkokielellä nesessiiviverbi. Tekstiparien predikaateista useampi, kuten muu predikaatti ja nesessiivinen verbiliitto sekä *olla*-verbin ja substantiivin sanaliitto ja muu predikaatti, esiintyvät aineistossa vain kerran. Ruotsalaisen kansanpuolueen vaaliohjelmasta löytyy Varsinais-Suomen vihreitä enemmän eri tekstipareja. Taulukossa olen lyhentänyt *olla*-verbin ja substantiivin sanaliiton *olla*-verbiksi ja substantiiviksi ja *olla*-verbin ja adjektiivipredikaatiivin liiton *olla*-verbiksi ja adjektiivipredikaatiiviksi.

Taulukko 2. Jakauma puolueittain, kun toisessa nesessiivipredikaatti.

Tekstiparit	Rkp1 ja Rkp2	Vihr1 ja Vihr2
Muu ja nesessiiviverbi	5	5
Muu ja verbiliitto	1	0
Muu ja <i>olla</i> -verbi ja adjektiivipredikatiivi	1	0
Nesessiiviverbi ja muu	2	0
Nesessiiviverbi ja <i>olla</i> -verbi ja adjektiivipredikatiivi	1	0
Verbiliitto ja muu	2	3
<i>Olla</i> -verbi ja substantiivi ja muu	0	1
Yhteensä	12	9

Kun yleiskielisessä aineistossa on muu kuin nesessiivinen predikaatti ja selkokielisessä nesessiiviverbi, yleisin käytetyistä verbeistä on *pitää*. Se on kuudessa verbiketjusta kymmenestä.

(15) Vapautetaan pienet pääomatulot verosta ja lisätään veron progressiivisuutta tulo- ja varallisuuserojen kaventamiseksi. (Vihr1)

(16) Verotuksen **pitää** olla myös reilua kaikille, ettei kukaan maksa liikaa tai liian vähän. (Vihr2)

Esimerkki 15 sisältää kaksi päälausetta, joissa molemmissa on yksipersonainen passiivi. Esimerkissä 16 päälauseet on tiivistetty verbiketjulliseksi päälauseeksi, jota selitetään *ettei*-alkuisella konjunktiolauseella. *Pitää olla* -verbiketju on kovin velvoittava, eikä vaikutelmaa vähennä sivulauseen verbi *maksaa*. Nesessiivirakenteessa on myös genetiivisubjekti *verotuksen*. Elottomaan olioon viittaava subjekti lisää osaltaan tekijän epäselvyyttä. Passiivilauseessa taas ei edes ole ilmisubjektia (VISK § 1313), jolloin esimerkki 16 on kyllä velvoittavampi mutta molemmat kohdat osoitetaan määrittelemättömille tahoille.

Pitäisi löytyy kolmesti selkokielisestä tekstistä silloin, kun yleiskielinen teksti ei ilmaise velvoittavuutta. Täten se on kolmessa tapauksessa yhdeksästä, joissa *pitää* jossakin muodossa esiintyy.

(17) Haluamme, että ihmiset asuinpaikasta tai tuloista riippumatta pääsevät sairastuessaan nopeasti lääkäriin. (Rkp1)

(18) Lääkärille **pitäisi** päästä nopeasti kun sairastut. (Rkp2)

Esimerkki 17 koostuu kahdesta ei-nesessiivisestä predikaatista: päälauseessa on *haluamme* ja sivulauseessa *pääsevät*. Esimerkki 18 sisältää verbiketjun *pitäisi päästä*, ja esimerkkiin 17 verbeihin verrattuna se jättää asian tapahtumisen hieman vähemmän auki. Konditionaalissa olevan nesessiiviverbin *pitäisi* sisältävä verbiketju kuuluu nollasubjektilauseeseen, mikä tekee lukijalle siitä melko haastavan, mutta pian sen jälkeen tuleva sivulause antaa riittävän selityksen. Sivulauseessa lukijaa puhutellaan yksikön 2. persoonalla. Jokaisen arkeen kytkeytyvään tavoitteeseen eli lääkäriin pääsyyn saa luontevasti liitettyä lukijan mukaan.

Puolestaan *täytyä* on vain yhdessä tekstiparin kohdassa, kun yleiskielinen kohta ei ole nesessiivinen. Esimerkkiin 19 sisältyy verbi *tarvitsevat*, ja se esiintyy tiiviissä, finaalityyppisen rakenteen sisältävässä lauseessa. Esimerkissä 20 verbiketju *täytyy tietää* on päälauseessa, ja sitä seuraa selkokielelle harvinaisesti kaksi sivulauseetta. Sivulauseilla saadaan vältettyä lauseenvastike. Päälause on selkeä, mikä on edellytys sivulauseiden ymmärtämiselle. Nesessiivirakenteella on genetiivisubjekti, *täytyä* on yksiselitteinen ja *tietää* hyvin tavallinen verbi. Lause tuskin olisi ollut yhtä selkeä muodossa *Yritysten tarvitsee tietää*, joten myös tässä selkeys korostuu täysin saman merkityksen sijasta.

(19) Yritykset tarvitsevat ennustettavuutta uskaltakseen tehdä investointeja. (Rkp1)

(20) Yritysten **täytyy** tietää, miten yhteiskunta kehittyy, jotta ne uskaltavat investoida. (Rkp2)

Muu predikaatti korvataan nesessiivisellä verbiliitolla kerran. Huomattavasti yleisempää on, ettei verbiliittoa käytetä selkokielisessä versiossa. Esimerkeissä 21 ja 22 on yksi aineiston suurimmista velvoittavuuden eroista. Kun yleiskielisessä ohjelmassa lause on toteava muttei velvoittava tulevan kuvaus, selkokielisessä Suomen toiminta asettuu edellytykseksi verbiliitolla *on harjoitettava*, vaikka myös yleiskielinen kohta kävisi sellaisenaan. Molemmat kohdat ovat otsikoista, ja selkokielisen otsikon alle mahtuu asioita useammasta yleiskielisen ohjelman osiosta. Voi olla, että selkolukijalle kaukaisemmasta aiheesta on tehty rajatumpi nesessiivisellä predikaatilla, varsinkin, kun osion virkkeet eivät ole lähes lainkaan nesessiivisiä lukuun ottamatta esimerkkiä 24.

(21) Suomi harjoittaa aktiivista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. (Rkp1)

(22) Suomen **on harjoitettava** aktiivista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. (Rkp2)

Muun predikaatin vastineena selkokielisessä ohjelmassa oleva *olla*-verbin ja adjektiivipredikaatiivin liitto löytyy yhdestä tekstiparista. Liitto ei ylipäättään ole tavallinen nesessiivisyyden ilmaisemiseen, mutta selkokielisessä ohjelmassa myös se on otettu käyttöön.

(23) Epävarmassa kansainvälisessä tilanteessa on tärkeää, että Suomi on aktiivinen toimija globaalisti.
(Rkp1)

(24) Kun maailmassa on sotaa ja levottomuutta, Suomen **on tärkeää** olla mukana toimimassa paremman maailman puolesta. (Rkp2)

Molemmissa esimerkeissä esiintyy *on tärkeää*, mutta vain selkokielisessä esimerkissä 24 se on osa päälauseen nesessiivirakenteen nesessiivistä predikaattia. Yleiskielisen esimerkin 23 *olla*-verbiä ja adjektiivipredikatiivia taas seuraa sivulause. Yleiskielisen esimerkin tapa kertoa kanta näkyy muualla selkokielisessä ohjelmassa, mutta esimerkissä 24 asioiden suhteet saadaan hahmottumaan paremmin konjunktiolauseella ja päälauseen *olla*-verbillä ja adjektiivipredikatiivilla. Nesessiivisyydestä huolimatta merkitysero ei ole suuri.

Pareja, joissa yleiskielisessä ohjelmassa on nesessiiviverbi ja selkokielisessä ei nesessiivisyyttä, on kaksi. Toisessa näistä yleiskielisessä ohjelmassa on verbinä *on tulla*, toisessa sen konditionaali *tulisi*.

(25) Pohjoismaiden välillä muuttamisen **tulisi** olla helppoa. (Rkp1)

(26) Haluamme, että muuttaminen yhdestä Pohjoismaasta toiseen on helppoa. (Rkp2)

Esimerkki 25 käyttää verbiketjua *tulisi olla*. Koska nesessiiviverbi on konditionaalissa ja siten ilmaisee hieman epäsuoremmin velvoittavuuden, ero esimerkkiin 26 ei ole suuri. Esimerkin 26 sivulause luonnehtii muuttamista. Päälauseen *haluamme* viittaa puolueen tahtotilaan, mikä ilmentää tahtomista asian tapahtumiselle, mutta jättää sen lopulliseen tapahtumiseen mahdollisuuden sille, ettei niin käykään.

Yhdessä pareista yleiskielisen ohjelman nesessiiviverbin tilalla on selkokielisessä *olla*-verbin ja adjektiivipredikatiivin liitto. Koko aineistossa kyseinen liitto on vain esimerkissä 28 sekä aiemmassa esimerkissä 24. Esimerkit 27 ja 28 alkavat samanlaisella johdattelevalla päälauseella *tarvitsemme politiikkaa*. Vasta jälkimmäisessä sivulauseessa tarkennetaan halutunlaiseen politiikkaan: esimerkissä 27 on verbiketju *tulee voida asua*, jonka jälkeen tarvitsee enää toistaa A-infinitiivit *tehdä* ja *viihtyä*. Esimerkissä 28 on *olla*-verbin ja adjektiivipredikatiivin liitto *on hyvä*. Nesessiivirakenteessa ei ole genetiivisubjektia, vaan rakenne on nollasubjektillinen. Ymmärtämisen haasteeksi voi kuitenkin ennen kaikkea tulla pitkä koko virke, jossa itse nesessiivinen predikaatti ja siten pääasia tulee vasta lopussa. Pääasiaa ennen on kaksi selkolukijalle melko merkityksetöntä lausetta.

(27) Tarvitsemme politiikkaa, joka ottaa huomioon sen, että maaseudulla ja saaristossa **tulee** voida asua, tehdä työtä ja viihtyä myös jatkossa. (RKP1)

(28) Tarvitsemme politiikkaa, joka mahdollistaa että sekä maaseudulla että saaristossa **on hyvä** asua ja elää myös jatkossa. (RKP2)

Viidessä tekstiparissa yleiskielisen kohdan nesessiivinen verbiliitto on vaihtunut muuhun predikaattiin. Kahdessa selkokielisessä kohdassa esiintyy dynaamista modaalisuutta ilmentävä *voida*.

(29) Nyt **on kyettävä** arvioimaan uudelleen Suomen asemaa puolustusyhteistyössä ja vahvistamaan liittoutumista muiden maiden kanssa. (Vihr1)

(30) Silloin voimme valmistautua ja estää uhan toteutuminen. (Vihr2)

Esimerkki 29 sisältää verbiliiton *on kyettävä*. Ilman *olla*-apuverbiä ja passiivin VA-partisiippia *kyetä* viittaisi dynaamiseen modaalisuuteen ja siinä tarkemmin fyysiseen välttämättömyyteen, joka on lähöisin ulkoisista olosuhteista (VISK § 1554, 1558), mutta nyt kyse on enemmän tulevaisuuden velvollisuudesta toimia maan puolesta. Esimerkki 30 taas ilmaisee dynaamisuutta modaaliverbillä *voida*, jota seuraavat A-infiniitit *valmistautua* ja *estää*. Esimerkkiä edeltäneessä virkkeessä kerrotaan, että Suomeen mahdollisesti kohdistuvat uhat pitää huomata. Tällöin esimerkki on jatkoa virkkeelle: uhat huomaamalla *kyetään* valmistautumaan. Vaikka molemmissa on enemmän ja vähemmän piirteitä dynaamisesta modaalisuudesta, *kyetä* verbiliitossa tekee esimerkistä 29 sitovamman.

Olla-verbin ja substantiivin sanaliitto korvautuu selkokielisessä ohjelmassa muulla predikaatilla kerran. Yleiskielisessä esimerkissä 31 on kiteytynyt predikaatti *on syytä*. Esimerkki 32 toteaa predikaatilla *on* ja adjektiivilla, miltä toivotunlainen asiantila näyttää. Virke on samalla selkolukijan ymmärrettävissä. *On syytä* on todennäköisesti selkolukijalle vieras, ja sen merkitys on vaikeasti pääteltävä. Esimerkki 32 kuvaa myös tavoitteen tärkeyden lopulta melko samansuuntaisesti yleiskielisen vastineen kanssa.

(31) Mielenterveys **on syytä** ottaa yhtä vakavasti kuin fyysinen terveys. (Vihr1)

(32) Mielenterveys on yhtä tärkeä ja vakava asia, kuin muukin terveys. (Vihr2)

Kun vain yhden nesessiivisen predikaatin sisältäviä tekstipareja tarkastelee, yleis- ja selkokieliset ohjelmat käyttävät nesessiivisiä predikaatteja miltei yhtä paljon. Ei-nesessiivisten predikaattien kohdalla selkokieliset ohjelmat hyödyntävät nesessiiviverbiä *pitää* ja sen konditionaalia *pitäisi*. Toisella selkokielisellä ohjelmalla on myös kerran *täytyä*. Yleiskielisten ohjelmien verbiliitto voidaan vaihtaa myös predikaattiin, jossa ei ole velvoittavuutta. Samoin tekee toinen ohjelma *tulla*-verbin ja sen konditionaalien kohdalla.

4.4 Yleis- tai selkokielisessä vaaliohjelmassa useampi virke

Kun yleiskielinen tai selkokielenen kohta koostuu useammasta virkkeestä, kohdassa, joka yleensä on selkokielenen, käytetään tällöin toisessa virkkeessä nesessiiviverbiä ja toisessa muuta predikaattia tai virkkeissä eri nesessiiviverbejä. Predikaatit voivat myös säilyä samoina tai virkkeessä olla nesessiiviverbi ja verbiliitto ja toisessa virkkeessä muu predikaatti. Yhdessä kohdassa yhdistyvät nesessiiviverbin, verbiliiton ja muun predikaatin käyttö. Kaiken kaikkiaan 20 tekstiparissa on toisessa kohdassa enemmän kuin yksi virke.

Kaikissa seitsemässä parissa, joissa yleiskielisessä kohdassa on nesessiiviverbi, on verbinä *tulla*. Välttämättä *tulla*-verbiä ei selkokielisessä ohjelmassa karteta täysin, mutta kuudessa tapauksessa se ei esiinny edes toisessa virkkeessä. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa *tulla* on muutettu kahdeksi eri nesessiiviverbiksi: verbeiksi *täytyä* ja *pitää*.

(33) Meillä **tulee** olla riittävästi pätevää henkilökuntaa kouluissa, varhaiskasvatuksessa ja iltapäivätoiminnassa. (Rkp1)

(34) Meillä **täytyy** olla osaavaa henkilökuntaa kouluissa, päivähoidossa ja iltapäivätoiminnassa. Henkilökuntaa **pitää** myös olla riittävästi. (Rkp2)

Esimerkki 33 sisältää verbiketjun *tulee olla*, jota edeltää omistuslauseen habitiiviverbiaali *meillä*. Esimerkissä 34 henkilökunnan pätevyys ja riittävyys on pilkottu kahteen lauseeseen: ensimmäisessä on verbiketju *täytyy olla* ja toisessa *pitää olla*. Verbiketjua *täytyy olla* edeltää *meillä*, mutta rakenne on oletettavasti selkolukijalle tunnistettava. Toinen lause on nollasubjektillinen, jolloin omistuslause ei ole täysin näkyvissä.

Nesessiiviverbien ei kuitenkaan aina tarvitse olla selkokielisessä ohjelmassa erilaisia. Kun yleiskielinen kohta sisältää verbin *tulla*, selkokielisessä molemmissa virkkeissä käytetään samaa nesessiiviverbiä *pitää*.

(35) Suomessa **tulee** voida elää turvallisesti, ilman pelkoa, väkivaltaa ja häirintää. (Rkp1)

(36) Suomessa sinun **pitää** voida elää turvallisesti. Sinun **ei pidä** joutua pelkäämään väkivaltaa ja häirintää. (Rkp2)

Esimerkissä 35 vaatimus elämisen turvallisuudesta ei viittaa suoraan kenenkään. Kyse on nollasubjektista, jolloin virkkeeseen voi kuvitella kenet tahansa Suomessa asuvan, jonka *tulee voida elää turvallisesti*. Esimerkissä 36 nesessiivirakenteeseen kuuluu genetiivisubjektiin *sinun*, joka vastaa selko-tekstin lukijaa. Turvallisuuden takaaminen ei ole lukijan itsensä teoista kiinni, vaan teksti tulee näin

lähelle hänen arkeaan. Genetiivisubjekti ja sama nesessiiviverbi *pitää* toistuvat kohdan toisessa virkkeessä, sillä yleiskielisen ohjelman lisäys on muutettu omaksi virkkeekseen. Nesessiivisyys kohdistuu molemmassa esimerkeissä samoihin asioihin, tosin abstrakti substantiivi *pelko* on verbiketjun MA-infinitiivinä *pelkäämään*.

Yleiskielisen ohjelman nesessiiviverbi *tulla* voi selkokiehisessä ilmetä myös niin, ettei jokaisessa tai missään virkkeessä ole nesessiivisyyttä. Tällaisista kohdista kolmessa neljästä ei ole nesessiivistä predikaattia kummassakaan virkkeessä. Esimerkin 37 verbiketju *tulee toimia* esiintyy päälauseessa genetiivisubjektin *Suomen* kanssa. Sivulauseessa toimintaa avataan tarkemmin nesessiiviverbin siihen edelleen vaikuttaessa. Esimerkissä 38 keskeisenä on kahdessa lauseessa oleva verbi *haluamme*. Kyseisestä esimerkistä puuttuu velvoittavuus, ja samalla se jättää lukijan tulkittavaksi sen, kuka toimii halutunlaisen EU:n puolesta. Yleiskielisessä esimerkissä toimijana on epätarkka Suomi, jolta tekoja myös vahvasti odotetaan.

(37) Suomen **tulee toimia** eturintamassa työssä nykyaikaisemman, tasa-arvoisemman, kestävämmän ja kilpailukykyisemmän EU:n puolesta, joka puolustaa yhteisiä ihmisoikeuksien, oikeusvaltion ja demokratian arvoja. (Rkp1)

(38) Haluamme kestävämmän ja kilpailukykyisemmän EU:n. Haluamme, että EU toimii ihmisoikeuksien, oikeusvaltion ja demokratian puolesta. (Rkp2)

Tulla-verbin kanssa voi yleiskielisessä virkkeessä olla myös muu kuin nesessiiviverbi kohdan virkkeen toisessa päälauseessa. Selkokiehisessä virkkeessä päälause muodostaa muun predikaatin kanssa oman virkkeensä. Sitä seuraa varsinainen *tulla*-verbin vastine: *pitää* ja verbiliitto *[on] saatava*.

(39) Suomi tarvitsee lisää maahanmuuttoa, ja meidän **tulee** kotouttaa tänne tulevat entistä paremmin. (Rkp1)

(40) Suomi tarvitsee lisää maahanmuuttoa. Meidän **pitää** kotouttaa tänne tulevat ihmiset paremmin, eli **saatava** heidät tuntemaan olonsa tervetulleeksi. (Rkp2)

Esimerkeissä 39 ja 40 on täysin samat päälauseet alussa, joten on mielekkäämpää tarkastella tekstiparin loppuosaa. Esimerkissä 39 on verbiketju *tulee kotouttaa*. Selkokiehisessä vastineessa se on muodossa *pitää kotouttaa*, jolloin velvoittavuus kasvaa (Kangasniemi 1992: 111). Velvoittavuutta kasvat-
taa selkokielelle ominainen samassa virkkeessä oleva selitys. Selitys yhdistyy lauseeseen konjunktiolla *eli*. Selityksessä on verbiliiton pääverbi *saatava* ja MA-infinitiivin illatiivi *tuntemaan*. MA-infinitiiviä ongelmallisempaa on, että lause on elliptinen. Nominaalisessa ellipsisissä genetiivisubjekti *meidän* jätetään toistamatta (VISK § 1177). Toisaalta myös apuverbi *olla* on jätetty verbiliitosta pois.

Tämä edellyttää selkolukijalta jo paljon päättelyä, varsinkin, kun genetiivisubjekti on kaukana virkkeen alussa.

Yleiskielisen ohjelman nesessiivisen verbiliiton velvoittavuudesta osa voi puolestaan hävitä selkokielisessä ohjelmassa. Näin käy kolmesti. Tällöin selkokielisessä kohdassa on esimerkiksi ensimmäisessä virkkeessä nesessiiviverbi *pitää*, mutta toisessa virkkeessä nesessiivisyyttä ei ole.

(41) Hävitettyä ja heikennettyä luontoa **on ennallistettava** ja luonto **tuotava** vahvemmaksi osaksi myös kaupunkeja. (Vihr1)

(42) Jos luontoa on tuhottu, se **pitää** yrittää palauttaa ennalleen. Haluamme kaupunkeihin enemmän luontoa. (Vihr2)

Esimerkki 41 sisältää verbiliitot *on ennallistettava* ja [*on*] *tuotava*. Esimerkissä 42 nesessiiviverbiä *pitää* seuraa kaksi A-infinitiiviä, *yrittää* ja *palauttaa*. Verbiketju on kuitenkin selkeä, jolloin virkkeessä saadaan esitettyä yksi asia, luonnon ennallistaminen. Esimerkin 41 toisessa päälauseessa ilmaistu luonnon määrän lisääminen on selkokielisessä ohjelmassa siirretty omaan lauseeseensa, jossa verbinä on *haluamme*. Tämä saa tavoitteen näyttämään vähemmän toivottavalta.

Kerran yleiskieltä edustava ohjelma käyttää ensin verbiliittoa, mutta hyödyntää sitten ei-nesessiivistä verbiä. Selkokielisessä ohjelmassa riittää yksi nesessiiviverbi, *täytyä*.

(43) Ilmaston ja luonnon monimuotoisuus **on pelastettava** nyt. – – Kilpailukykyimme nojaa tutkimukseen ja osaamiseen. (Rkp1)

(44) Meidän **täytyy** suojella ilmastoa ja panostaa tutkimukseen. (Rkp2)

Esimerkki 43 koostuu kahdesta väliotsikosta, joiden välissä on leipätekstiä. Otsikoissa on verbiliitto *on pelastettava* ja verbi *nojaa*. Esimerkissä 44 otsikot on yhdistetty ja ainoana nesessiivisenä predikaattina on verbiketju *täytyy suojella*. Selkokieliselle tekstille tyypillistä on yleiskielistä tekstiä vähäisempi informaation määrä ja siten lyhyys. Esimerkki 44 yhdistää otsikossaan kaksi asiakokonaisuutta ja leipätekstissä kokonaisuuksia on vielä yksi lisää. Todennäköisesti parempi valinta on käyttää otsikossa nesessiivistä predikaattia kuin olla käyttämättä, jos kuitenkin yleiskielisessä se on toisessa otsikoista.

Yhdeksässä yleiskielisessä kohdassa on muu kuin nesessiivinen predikaatti. Silloin kahdessa selkokielisessä kohdassa on hyödynnetty useampaa verbiketjua, toisessa verbeillä *pitää* ja *kannattaa*. Esimerkissä 45 predikaatteina ovat passiivimuotoiset *annetaan* ja *vahvistetaan*. Passiivin tilalla esimerkissä 46 ovat verbiketjut *pitää antaa* ja *kannatta käyttää*, jotka sijaitsevat eri virkkeissä. Virkkeet eivät myöskään ole keskenään peräkkäin, mikä kertoo kahdesta tekstin rakentamisen tavasta. *Pitää*

näyttäytyy passiivista huomattavasti voimakkaampana. *Kannattaa* puolestaan sijoittuu välttämättömyyttä ja mahdollisuutta kuvaavalla janalla keskivaiheille (VISK § 1562), jolloin se ei ole kovin kaukana passiivista *vahvistetaan*.

(45) Annetaan hyvinvointialueille verotusoikeus itsehallinnon varmistamiseksi ja vahvistetaan ennaltaehkäisyyn kannustavaa rahoitusta. (Vihr1)

(46) Hyvinvointialueille **pitää** antaa verotusoikeus, jotta ne voivat paremmin päättää omista asioistaan.
 – – Rahaa **kannattaa** käyttää ennaltaehkäisevään toimintaan. (Vihr2)

Pitää edustuu selkokielisessä ohjelmassa perusmuotoisena kerran ja konditionaalimuotoisena kolmesti, kun yleiskielisessä ohjelmassa ei ole nesessiivirakennetta. Konditionaalimuodossa yhdessä tekstiparissa on yleiskielisessä kohdassa kaksi virkettä ja selkokielisessä *pitäisi* on osa yhdestä virkkeestä koostuvaa kohtaa. Kahdessa parissa yleiskielinen kohta koostuu yhdestä virkkeestä ja sen selkokielisen vastineen jommassakummassa virkkeessä on *pitäisi*. Toisessa näistä pareista *pitäisi* on selkokielisessä ohjelmassa ensimmäisessä virkkeessä.

(47) Ohjataan lentoliikenteen tukia junayhteyksien parantamiseen. (Vihr1)

(48) Lentokoneilla tehtäviä matkoja **ei pitäisi** tukea yhteiskunnan rahalla. Annetaan mieluummin rahaa junayhteyksien parantamiseen. (Vihr2)

Esimerkki 47 ilmaisee asiansa passiivilla *ohjataan*. Selkokielinen esimerkki 48 kertoo ensin yhdessä lauseessa lentoliikenteen tukemisesta käyttämällä verbiketjua *ei pitäisi tukea*. *Pitää* olisi välttämättömyyttä alleviivaava, mutta konditionaalissa sitovuus lientyy. Kieltoverbi *ei* on tarpeellinen, sillä vaihtoehtoista myöntölausetta on haastava keksiä. Täten selkolukijan luettavaksi tulee kielteinen nesessiivipredikaatti, joka on nollasubjektillisessa nesessiivirakenteessa. Tämän voi olettaa olevan melko haastava selkolukijalle. Toinen lause sisältää passiivin *annetaan*. Näin selkokielisessä vastineessa lentoliikenteen tukemisen lopettaminen näyttäytyy keskeisempänä, joskaan ei ehdottoman, mutta yleiskielisessä samaa merkitystä ei ole.

Kaksi selkokielistä kohtaa on päätyntä yleiskielisen ohjelman muun predikaatin osalta muuhun predikaattiin ja nesessiiviverbiin *täytyä*. *Täytyä* kuten myös edellisten esimerkkikohtien *pitäisi* ja *pitää* ovat tyypillisiä myös selkokielisissä kohdissa silloin, kun yleiskielisessä ohjelmassa on tai ei ole nesessiivipredikaattia.

(49) Haluamme panostaa sujuvaan joukkoliikenteeseen ja toimiviin kevyen liikenteen väyliin. (Rkp1)

(50) Haluamme investoida busseihin, juniin, raitiovaunuihin ja metroom, joita on helppo käyttää. Myös kävely- ja pyöräilyreittien **täytyy** olla hyviä. (Rkp2)

Esimerkin 49 verbinä on monikon 1. persoonassa oleva *haluamme*. Esimerkki 50 aloittaa tavoitteen ilmaiseamisen samalla predikaatilla. Koska joukkoliikennettä on lauseessa havainnollistettu selkokiijalle esimerkeillä, lauseesta tulisi liian pitkä, jos siihen ottaisi mukaan kevyen liikenteen. Siten kevyt liikenne on omassa virkkeessään genetiivisubjektina. Virkkeeseen kuuluu myös verbiketju *täytyy olla*. Vaikka *haluta* onkin tahdon ilmaus, se ei samassa määrin velvoita ketään tai mitään toisin kuin *täytyä*. Lause antaa tahtomattaan vaikutelman, että kävely- ja pyöräilyreiteissä olisi enemmän ongelmia. Saman verbin toistaminen olisi tuskin ollut liikaa.

Predikaattivalintojen puolesta monipuolisimmassa muun predikaatin vastineessa on selkokielisessä ohjelmassa ensimmäisessä virkkeessä *täytyä*. Tämän jälkeen seuraavassa virkkeessä on verbiliitto ja viimeisessä ei-nessesiivinen predikaatti.

(51) Tarvitsemme panostuksia yltääksemme digitalisaation huipulle ja houkutelaksemme Suomeen yksityisiä investointeja ja huippuosaamista. (Rkp1)

(52) Meidän **täytyy** sijoittaa, jotta meistä tulee maailman parhaita digitalisaatioissa. Meidän **on työskenneltävä** sen eteen, että voimme houkutella ihmisiä sijoittamaan rahaa Suomeen. Haluamme houkutella ammattitaitoisia ihmisiä tulemaan Suomeen töihin. (Rkp2)

Esimerkissä 51 on ensin verbi *tarvitsemme*, jota seuraavat finaalityyppien *yltääksemme* ja *houkutelaksemme*. Esimerkki 52 on huomionnut selkokielen vaatimuksen lauseenvastikkeiden välttämisestä. Ensimmäisessä lauseessa on verbiketju *täytyy sijoittaa* ja yleiskielisen ohjelman finaalityyppi muuttettuna *jotta*-konjunktioilla alkavaksi sivulauseeksi. Toisessa virkkeessä kerrotaan seuraava asia käyttäen verbiliittoa *on työskenneltävä*. Kolmannessa lauseessa on verbinä *haluamme*. Asioiden tärkeys välittyy kovin eri tavalla, sillä *täytyä* ja *on työskenneltävä* velvoittavat kahdessa virkkeessä. Erilaisista predikaateista saa toki vaihtelua tekstiin, sillä kaikissa *haluamme* olisi paljon, mutta tässä ratkaisu ei ole täysin onnistunut.

Kun tekstiparin kohdassa on enemmän kuin yksi lause, toisessa yleiskielisessä vaaliohjelmassa ollut *tulla* on useassa selkokielisen ohjelman kohdassa muutettu useammaksi eri virkkeissä esiintyväksi predikaatiksi. Yleiskielisten ohjelmien nessesivinen verbiliitto taas aiheuttaa sen, että selkokielisessä vastineessa on ainakin osittain nessesivisyyttä. Jos yleiskielinen virke ei sisällä nessesivisyyttä, yksi vaihtoehto on, että selkokielisten ohjelmien toisessa virkkeessä on nessesivinen predikaatti ja toisessa ei. Valinta voisi olla myös toinen: nessesivisiä predikaatteja ei ole pakko käyttää siksi, että ne olisivat automaattisesti ymmärrettävämpiä. Sitä vastoin ne esittävät asiantilan rajatumpana.

5 PÄÄTELMÄT

Tutkielman tavoitteena oli vertailla yleis- ja selkokielen eduskuntavaaliohjelmien toisiaan vastaavia kohtia ja siten selvittää, miten selkokielessä käytetään nesessiivisiä predikaatteja ja miten tämä vaikuttaa siihen, miten toivottavana puolueen tavoite nähdään. Tutkimuskysymykseni koskivat yleis- ja selkokielisille ohjelmille ominaisimpia nesessiivisiä predikaatteja, nesessiivisten predikaattien käyttöä silloin, kun vain toisessa ohjelmassa on nesessiivisyyttä, sekä velvoittavuuden vaihtumista erilaisen predikaatin myötä. Tutkimuskysymykset liittyivät kiinteästi kunkin tekstiparin kohdan selkeyteen.

Tutkimuksessa selvisi, että yleiskieliset vaaliohjelmat käyttävät nesessiivisenä predikaattina verbiliittoa ja nesessiiviverbiä *tulla*. Näiden tilalla on monesti *pitää*-nesessiiviverbi molemmissa selkokielisissä ohjelmissa ja *täytyä*-nesessiiviverbi toisessa ohjelmassa. Verbejä *pitää* ja sen konditionaali-muotoa *pitäisi* on ohjelmissa myös silloin, kun yleiskielisissä kohdissa ei ole nesessiivisyyttä, mutta *täytyä*-verbiä käytetään samassa tilanteessa vain kerran. Yleiskielisten ohjelmien verbiliitto voidaan välttää ei-nesessiivisellä predikaatilla. Ei-nesessiivistä predikaattia hyödynnetään myös toisessa ohjelmista *tulla*-verbin ja sen konditionaalin kohdalla. Velvoittavuuden ja velvoittamattomuuden väliin asettuu osa pareista, joissa toisessa, pääosin selkokielisessä kohdassa on useampi kuin yksi virke. Tällöin kahdesta virkkeestä toinen sisältää nesessiivisen predikaatin. Toisaalta kaksi virkettä voi tarkoittaa esimerkiksi kahta eri nesessiiviverbiä, kun yleiskielessä on *tulla*, kuten toisessa ohjelmassa on tehty. Muita nesessiivisiä predikaatteja eli *olla*-verbin ja adjektiivipredikaatiivin liittoa sekä *olla*-verbin ja substantiivin sanaliittoa on aineistossa harvoin.

Ymmärrettävyys ei niinkään ole selkokielisten vaaliohjelmien ongelma. *Tulla*-verbin pois jättäminen selkokielisistä ohjelmista toimii, sillä nesessiivirakenteessa oleva abstraktimpi *tulla* voisi muuten sekoittaa toisen merkityksensä *saapua* kanssa (Sainio 2022: 59). Selkolukijan päättelyä ei todennäköisesti auta se, että nesessiivirakenteessa kyseinen verbi on aina yksikön 3. persoonassa. Myös verbiliitto on selkolukijalle vaikea, sillä se on kaksiosainen ja sen jälkimmäinen osa sisältää selkoteksteissä vähän näkyvän passiivin VA-partisiipin (*t*)*tAvA*-muodon. Selkokielisissä ohjelmissa usein esiintyvä *pitää* ja toisessa niistä esiintyvä *täytyä* taas helpottavat rakenteen ymmärtämistä (Sainio 2022: 59). Nesessiiviverbit sijaitsevat virkkeiden alussa, tai jos ne ovat virkkeen loppupuolella, niitä edeltävä lause on selkeä suhteessa nesessiiviverbilliseen lauseeseen. Kaikista nesessiivisen predikaatin sisältävistä selkokielisistä kohdista ainoastaan yhdessä predikaatti sijoittui liian kauaksi: se tuli vasta pää- ja sivulauseen jälkeen, jotka tavoitetta pohjustaessaan tulivat liian lähelle yleiskielistä ohjelmaa.

Jakamalla asian kahteen virkkeeseen saa varmistettua, että virkkeiden pituus pysyy sopivana. Kuitenkin useampi virke aiheuttaa sen, että kohdan välittämä merkitys muuttuu. Kun yhden asian ja täten yhden virkkeen predikaattina on ei-nesessiivinen predikaatti ja toinen virke toista asiaa kuvaessaan sisältää nesessiivipredikaatin, toinen asia vaikuttaa olevan toista tärkeämpi toteuttaa, vaikka yleiskieliset ohjelmat eivät sisällä samaa merkitystä. Tällöin yleiskielisissä ohjelmissa on muu predikaatti. Toisessa ohjelmassa esiintyy lisäksi verbiliitto.

Yhden virkkeen kohdat voivat olla yhtä lailla tavoitetta vääristäviä. Kun yleiskielisissä ohjelmissa on muu predikaatti ja selkokielisissä nesessiiviverbi, ero näiden kahden välillä on suuri. Yleiskielisen ohjelman monikon 1. persoonan *haluamme* ei riitä velvoittavuuden ilmaisemiseen, ja selkokielisen ohjelman velvoittavuutta pehmentävä konditionaalimuotoinen *pitäisi* sisältää edelleen nesessiivisyyttä. Myös toisinpäin voi havaita samaa: kun yleiskielisen ohjelman verbiliitto on selkokielisissä ohjelmissa predikaatti, joka ei ole nesessiivinen, ero on entistä merkittävämpi.

Suurimmassa osassa pareja velvoittavuus muuttuu vähemmän. Kun yleiskielisille ohjelmille tyypillinen *tulla* on vaihdettu nesessiiviverbiksi *täytyä* tai *pitää*, on tulkintaeroa silti. Yleiskielisten ohjelmien verbiliitto on taas nesessiiviverbejä *täytyä* ja *pitää* pakottavampi. (Kangasniemi 1992: 111.) Tästä huolimatta valinnat ovat onnistuneita, sillä velvoittava sävy säilyy, mutta ymmärrettävyys paranee. Selkokielisille ohjelmille on siis olemassa toimivia nesessiivisiä predikaatteja, joiden käytössä täytyy olla tarkka silloin, kun ne ovat yleiskielisen ohjelman muun predikaatin tilalla tai kun yleiskielisen ohjelman virke jaetaan selkokielisessä ohjelmassa kahdeksi.

On kuitenkin huomioitava, että selkokielisiä eduskuntavaaliohjelmaa oli tutkielman aineistoksi vain kaksi. Lisää tapoja käyttää predikaatteja voisi vielä löytyä, jos ohjelmia olisi enemmän. Jo kahdesta aineistosta ilmenee esimerkiksi, että vain yksi selkokielisistä ohjelmista hyödyntää *täytyä*-verbiä ja muuttaa *tulla*-verbin muun muassa *täytyä*-verbiksi, muuksi predikaatiksi tai kahden virkkeen kohdaksi, kun toisella selkokielisistä ohjelmista *tulla* on aina *pitää*. Lisäksi tutkielmani on tekstilähtöinen. Toisin sanoen selkokielen käyttäjien näkökulma ei tule esiin. Käyttäjälähtöistä tutkimusta kuitenkin tarvittaisiin siitä, kuinka selkolukijat itse kokevat nesessiiviset predikaatit niin ymmärrettävyyden kuin merkityksenkin osalta vaaliohjelmissa. Esimerkiksi nesessiiviverbien ymmärrettävyydessä on todennäköisesti vaihtelua. Tietoa ei ole myöskään siitä, onko verbiliitto ehdottomasti vältettävä. Merkityksen tutkiminen auttaisi selvittämään, millainen ero eri nesessiivipredikaattien velvoittavuudessa on selkolukijalle ja miten nesessiiviset predikaatit ja muut predikaatit suhteutuvat toisiinsa.

Nesessiivisten predikaattien tutkimista voisi laajentaa enemmän koko nesessiivirakenteeseen. Tutkielmassa ainoastaan sivusin tekijää, joka on yksi tärkeä osa sitä, ymmärtääkö selkolukija

lukemaansa. Tutkimissani selkokielisissä vaaliohjelmissa nesessiivirakenne muodostetaan lähes aina niin, että subjekti on genetiivissä tai ettei lauseessa ole subjektia. Nollasubjekti mutta monesti myös genetiivisubjekti haastavat selkolukijalle tutun tekijän läsnäolon, mutta poliittisissa vaaliohjelmissa tekijä jää usein hämäräksi, sillä tekijää ei tiedetä tai se ei ole tiivistettävissä yhdeksi tekijäksi. Rakenteiden rinnalla selkomittarissa oman kokonaisuutensa muodostavia sanoja kannattaisi tutkia. Jokainen politiikassa toistuva sana ei ole siirrettävissä selkokieleen, aivan kuten eivät predikaatitkaan.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- SUOMEN RUOTSALAINEN KANSANPUOLUE: *Vuoden 2023 eduskuntavaalien vaaliohjelma*.
<https://val.sfp.fi/fi/vaaliohjelma/selkokielineen-vaaliohjelma-2023/> (27.9.2023).
- SUOMEN RUOTSALAINEN KANSANPUOLUE: *Yhdessä eteenpäin – RKP:n eduskuntavaaliohjelma 2023*.
<https://val.sfp.fi/wp-content/uploads/RKP-Vaaliohjelma-2023.pdf> (27.9.2023)
- VARSINAIS-SUOMEN VIHREÄT: *Eduskuntavaaliohjelma 2023*. <https://www.varsinaissuomenvihreat.fi/eduskuntavaaliohjelma-2023/> (27.9.2023)
- VARSINAIS-SUOMEN VIHREÄT: *Varsinais-Suomen Vihreiden eduskuntavaaliohjelma selkokielellä*.
<https://www.varsinaissuomenvihreat.fi/eduskuntavaaliohjelma-2023-selkokielineen/>
 (27.9.2023)

Kirjallisuuslähteet

- AARNIO, EEVA 1998: *Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle*. SoPhi 30. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- AIRAKSINEN, ELLA 2019: *Puhuttelevaa selkokieltä. Vertaileva tekstianalyysi puhuttelen keinoista ja kohteliaisuudesta selko- ja yleiskielisessä oppaassa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202001281169>.
- BORG, OLAVI 1965: *Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin*. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja. Poliitikan tutkimuksia 5. Porvoo: WSOY.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN VESA, – VOUTILAINEN, EERO 2012: Genre – monitieteinen näkökulma. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 17–47. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- HERNEAHO, IRINA 2018: Maahanmuuttodiskurssit eduskuntapuolueiden vuoden 2015 vaalimateriaaleissa. – *Virittäjä* 122 (2) s. 187–223. <https://doi.org/10.23982/vir.66907>.
- JUUSOLA, MARKKU 2019: *Selkokielen tarvearvio 2019*. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2021/05/Tarvearvio-2019.pdf> (8.10.2023).
- KAJASTE, JUSSI 1996: Poliittisen ohjelman retoriikasta ja argumentaatiosta. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 184–204. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1992: *Modal expressions in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Klaara-verkosto 2022: Vinkkejä tutkijalle ja opinnäytteen tekijälle. <https://blogs.helsinki.fi/klaara-network/vinkkejä-tutkijalle-ja-opinnaytteen-tekijälle/> (29.9.2023).
- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2002: *Selkokielen ja yleiskielen eroista*. – Hannu Virtanen (toim.), *Selkopas* s. 33–45. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- KULKKI-NIEMINEN, AULI – LESKELÄ, LEEALaura 2012: Selkoistaminen ja tekstilajit. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi –*

- tekstilajitutkimuksen käytäntöä* s. 545–574. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:ISBN 978-952-5446-72-2.
- LAINEN, AINO 2014: *Selkoa säädöstekstistä. Suomen vammaispoliittisen ohjelman ja selkoversion lingvistinen analyysi*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014061126410>.
- LAURINEN, LEENA 1994: *Selko- vai sekokieltä – selkokielisten tekstien ymmärrettävyydestä* – Ari Sainio (toim.), *Selkoa selkokielestä* s. 33–61. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- LESKELÄ, LEEALaura 2019a: Helppoa vai vaativampaa selkokieltä – selkokielen mittaaminen ja vaikeustasot. *Puhe ja kieli* 39 (4) s. 367–393. <https://doi.org/10.23997/pk.75679>.
- 2019b: *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- LESKELÄ, LEEALaura – KULKKI-NIEMINEN, AULI 2015: *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- LESKELÄ, LEEALaura – LINDHOLM, CAMILLA 2012: Lukijalle. – Leealaura Leskelä & Camilla Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* s. 7–11. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- LESKELÄ, LEEALaura – UOTILA, ELIISA 2020: Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä. – Maija Hirvonen & Tuija Kinnunen (toim.), *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä* s. 227–248. Helsinki: Gaudeamus.
- PALOHEIMO, HEIKKI 2006: Puolueiden poliittiset tavoitteet vaaliohjelmien valossa. – Ilkka Ruostesaari (toim.), *Aatteet, instituutiot ja poliittinen toiminta* s. 21–38. Tampere: Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos.
- RAJALA, PERTTI – VIRTANEN, HANNU 1986: *Selkokieli. Miten sanoma perille?* Helsinki: Kirjastopalvelu.
- SAINIO, ARI 2000: *Selkokieli Suomessa* – Ari Sainio (toim.), *Teksti, joka rakastaa lukijaansa. Kirjoituksia selkokielestä* s. 45–65. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- 2022: *Avaimet selkokieleen*. Espoo: Kehitysvammaliitto, Opikie.
- Selkokeskus 2021: Selkokielen määritelmä. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-maaritelma/> (6.10.2023).
- 2022: Selkokielen mittari 2.0. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2022/04/Selkokielen-mittari-2.0.pdf> (15.10.2023).
- 2023: Hae selkotunnusta. <https://selkokeskus.fi/koulutukset-ja-tekstipalvelut/hae-selkotunnusta/> (28.11.2023).
- TURUNEN, MINNA 1994: *Selkokielen määrittelystä* – Ari Sainio (toim.), *Selkoa selkokielestä* s. 21–32. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- UOTILA, ELIISA 2019: Selko Suomessa – Selkokielen kehitys ja sovelluksia. – *Puhe ja kieli* 39 (4) s. 307–324. <https://doi.org/10.23997/pk.74581>.
- VILKUNA, MARIA 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- VIRTANEN, HANNU 2006: Selkokirjoista selkokieleen. Tapahtui vuosina 1981–1990 – Leealaura Leskelä & Hannu Virtanen (toim.), *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 87–103. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opikie.
- 2015 [2009]: *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opikie.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: Iso suomen kieliopin verkkoversio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35-7. <https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php> (25.9.2023).